

BERNHARDUS
MAGNUS,

QVEM

SCHEDIASMATE ACADEMICO
DELINEATUM,

MAXIMO JEHOVA ADSPIRANTE,
Amplissima Facultate Philosophica
suffragante,
in Alma Salana.

A. N. C. M DC LXXII. Mens. Novembr. d. II.

horis locoque solitis

P. P.

P R Æ S E S

M. JOH. CHRISTIANUS Lind/
Mellingâ - Thuringus,

R E S P O N D E N T E

NICOLAO WOLFIO,
Rheaviâ Varisco.

Typis JOHANNIS NISL.

BERNHARDUS
MAGNUS

SCIENTIAE
ACADEMICO

MAXIMO INNOVATIONE
PREFIGURANTE

IN ANNO SALUTIS
A. N. C. MDCLXXII. Mense Novembri. d. 11.

JOHANNES CHRISTIANUS
Mellinger-Thringius

NICOLAUS WOLFFIO
Rheina Vasio.

THEOPHILUS VAS

*SERENISSIMIS. AC. CEL-
SISSIMIS. PRINCIPIBUS. AC
DOMINIS.*

DN. JOHANNI. ERNESTO.
DN. JOHANNI. GEORGIO.
DN. BERNHARDO.

FRATRIBUS. GERMANIS.
DUCIBUS. SAXONIÆ. JULIA-
CI. CLIVIÆ. AC. MONTIUM. LANDGRA-
VIIS. THURINGIÆ. MARCHIONIBUS. MISNIÆ. CO-
MITIBUS. PRINCIPALI. DIGNITATE. EMINEN-
TIBUS. HENNEBERGÆ. COMITIBUS. MAR-
CÆ. ET. RAVENSBERGÆ. DYNASTIS.
RAVENSSTEINI. &c.

*PRINCIPIBUS. AC. DOMINIS. MEIS.
CLEMENTISSIMIS.*

) 2 SERE-

*SERENISSIMI. AC.
CELSISSIMI. PRINCIPES.
AC. DOMINI. DOMINI.
CLEMENTISSIMI.*

*Agnam profecto rem
ausus sum, qui Bernhar-
dum Magnum, virtutes
Ejus magnas, facta magna his pa-
gellis*

gellis repræsentare tentavi. Ad-
miratio tanti Herois & veneratio,
quam omnes Orthodoxi beatissi-
mis Ejus cineribus debent, hunc ut
subirem laborem, poscebat. De-
terrebant haud levia. Rem viri-
bus meis esse majorem, nec verbis
à me æquari posse, conscius mihi
omnino eram. Sin rudi Minerva
summum Principem exponerem,
sine Apellis penicillo Alexandrum
pingere, aut sine Lyfippi cælo scul-
pere videbar. Nec in vulgari so-
latio, voluntatem probari, cum
defint vires, spes erat. Quinimo
verebar, ne in ipsa voluntate culpa
hæreret. Heroës enim, quorum
gloriæ minus limatum judicium.

fraudi esse potest, nemo tradere
velle debet, nisi qui rite possit. Ut-
cunque vero hæc haberent, ut pro-
positi me poeniteret, efficere non
poterant. Bernhardi virtutes &
res gestas meo, licet multis para-
fangis inferiore, præconio obscu-
rari, metus adeo esse nequit. Quip-
pe eas jamdudum fama per orbem
laudavit, cœloque & astris pares
fustulit. Et licet mea crena ad lau-
des, quas Heros iste meritus est, ad-
furgere nesciat, iustaque dignitate
destituatur, hanc tamen à Serenis-
simis Vestris Celsitudinibus mutu-
ari licere confisus sum. Atque hæc
causa est, cur Magna Vestra Nomi-
na cum debita veneratione præ-
scripse-

scripserim, ut Eadem Titulo, à quo
prorsus discrepat meus stylus, re-
sponderent, ac meo etiam la-
bori aliquid splendoris, quo abun-
dant, communicarent. Ne vero
Principali hoc Vestro splendore,
abuti viderer, eundem Vobis, à qui-
bus accepi, reddere, & hanc Disser-
tationem in subjectissimæ mentis
indiciu humillime consecrare,
debui. Quod, Serenissimi Princi-
pes, facillime passuri sitis, Celsissi-
ma Vestra Nomina cum Sereniss.
Patruo Vestro conjuncta esse, cer-
to spero: ut exiguum hoc moni-
mentum meæ subjectionis cle-
mentissime accipere, & Vestra
Gratia mea qualiaqualia studia,
digna-

dignari velitis, supplex oro. Diu-
tius tempora Vestra, publicis com-
modis destinata, morari, mihi reli-
gio est. Summus Jehova ea lon-
gissima esse jubeat!

*VVV. Serenissimarum Cel-
situdinum*

Scrib. Jenæ M. Novembr.

d. 8. An. 1672.

devotissimus Servus

M. Joh. Christianus Linc.

I. N. J.

CAPUT I.

De

Eminentia potentissimæ Gen- tis Saxonicæ.

§. I.

EROEM SAXONICUM pro-
ducturus in scenam, de ipsa potentissi-
ma Gente Saxonica, atq; ante Hanc
de totius Nationis origine, nomine
atque Imperii ratione si pauca

præmiserò, quæ ad institutum meum facere videbuntur,
non erravero. Atque **originem** quidem **Saxonum**
quod attinet, ea nimix vetustatis sub involucris latens, a-
pud Autores alios hic, alios illic eam quærentes, diversis
nixos fundamentis, incerta est. Witechindus Mona-
chus Corbejenfis, de origine statuque Gentis Saxonicæ
quædam expediturus, fatetur se solam pene famam sequi,
nimia vetustate omnem fere certitudinem obscurante.

Proin Autorum saltim indicaturus sententias modestiæ
consulam; veritati, qui possunt, consulant alii. Taci-
tus de cunctis Germanis, adeoque Saxonibus adfirmat,
esse *αὐτὶς γένος* sive *indigenas*, suoque solo innatos; quem
merito reprehendit Phil. Cluverius. Taciti vestigia le-

Vid. Nobilis.

Conring. præ-

fat. in Corn.

Tac. de Mor.

Germ. p. 45.

seqq.

Witechindus

l. 1. de Gestis

Saxon. p. 2.

Tac. in de

Mor. Germ.

Phil. Cluver-

ius in Germ.

Antiq. d. l. c. 4.

A

gere

Johannes
Bodinus Me-
thod. Histor.
c. 2. p. m. 482.

gere Altamerum adfirmat Johannes Bodinus, eoque no-
mine ad Censoriam sellam vocatum ineptiarum & impie-
tatis condemnat. Alii vero alio significatu Germanos,
& sub his comprehensos Saxonas, *indigenas* appellitant,
quod post factam inter Noachidas terrarum divisionem
aliunde non adventaverint; quam sententiam tuetur ipse-
met Cluverius, eosdem, quos Tacitus *Fefos* indigitat, *Sa-*
xonas esse (inepte vero differit, qui factum, quod apud
Tacitum pro *Saxones*, legatur *Fefi*, judice Georg. Hornio)
primitusque in Holfatia sedes suas habuisse, post ampliassse
contendens. Pro indigenatu Saxonum ita accepto, tan-
quam pro aris & focis, pugnant etiam Georg. Fabricius
Chemnicensis, Henricus Bebelius aliq; multi. Hos pariter
& Tacitum refutat Robertus Scheringhamus. Nonnulli,
referente Fabricio, *Gracorum foetum atque Macedonici*
exercitus, prematura Alxeandri Magni morte per totum or-
bem dispersi, quasi reliquias satis temere producunt Saxo-
nas. Alii cum omnibus Germanis ex *Asia* accersunt.
Ita sentit M. Abr. Casor; cui calculum suum adjicit Hor-
ninus. Huc etiam spectant, qui Germanos *Carmanos* Per-
sas esse venditant, & Saxonas *Sassonibus* vel *Sacis* origi-
nem debere, inque Darii exercitu contra Alexandrum
militasse adseverant, Cluverio vero nugantur, & à Buno-
ne ut pariter *Cimbros à Cimмериis*, *Misnios à Mysiis*, *Thu-*
ringos à Tyragetis, *Caucbos à Cauconibus*, *Frisios à Pbry-*
gibus deducendos esse concedant, postulatur,
quod vero juxta Bunonem per nudæ vocabulorum
allusionis deceptionem fit, omnibus licet antiquis sacra-
rum ac profanarum historiarum monumentis reclaman-
tibus. Conringio, qui propter istam soni convenien-
tiam,

Cluver. in-
trod. in Gee. l. 5. c. 2. Johan. Buno Not. ad Cluv. l. 1. c. Conring. l. 1. c.

tiam, affinitatem Gentium credunt, risum potius quam refutationem mereri videntur. Non pauci ex *Danis Nordmannisve* derivant Saxonas; alii aliis in terris eorundem natales sese repperisse putant; multi quærunt, sed invenire desperant, hoc nihilominus certum rati, Saxonas frustra jactari indigenas. His aliquantum dubius favet Witechindus, atque ad locum primum adplicuisse narrat, qui nuncupetur *Hadolava*. Sanè Scheringh. ex *Asia Colonias Phœnicum, seu Chananzorum, Colchorum & Trojanorum; ex Africa Egyptiorum in Germaniam* deductas probat, variasque gentes ex ipsa *Europa* eò venisse ostendit. Scheringh. l. c.

§. 2. Ad originationem vocis **Saxonum** nunc venio, diversimodè itidem tradi solitam; nonnullis, præeunte Isidoro, à *Saxis* ob feritatem & duritiem dictos putantibus; aliis à voce antiqua *Sax* vel *Sachs* (unde barbarum *Saxa* vel *Saxus*) notante teli genus, quod Saxonas frequentius adhibuisse, & ritu gladii aut pugionis ad latus appendisse constat Historicorum fide. Audi hac in parte G. I. Vossium: *Addam, inquentem, istud, Saxonum gentem inclytam non à latina Saxi voce nomen sortitam, tanquam durum genus, Saxum hac parte referens, sed ab hisce cultris, quos Germani Saxas vocarunt.* Approbat etiam hanc sententiam Scheringh. qui & plura notatu digna de origine vocis *Saxonum* habet. Dn. Conrado Sam. Schurzfleischio ita sentientes lepidi magis sunt, quam ferii. Ipse vero ab antiqua voce *Saten* vel *Sassen* / *indigenas seu aborigines* signante, dictos credit Saxonas. Alii *Saxonum* nomen *Sacis* vel *Sassonibus*, æque ac ortum, acceptum referre malunt; quos refellit Scheringh. l. c. Isidorus l. 9.
Orig. c. 11.
G. I. Vossius
l. 7. de Siciis
Serm. c. 17.
Vox Saxa p.
284.
Schering. l. c.
cap. 11.
Conrad. Sam.
Schurzfleisch
Disp. de Vittekind. M.
not. ad §. 1.

§. 3. Magistratum priscorum Saxonum

A 2

quidam

quidam regia dignitate ac potestate polluisse propugnant, Alii à XII. vel pluribus; Witechindus à tribus Principibus totius Gentis Ducatum pacis tempore administratum memorant; bello autem unum præfectum, qui Regis nomine & autoritate utebatur; eo finito, Regium nomen cogeatur deponere, nec majore post id eminebat potentia, quam alius è juris sociis. Joh. Micrælius hanc de Saxonum Proceribus sententiam suis equidem non destitui conjecturis autumat; haud tamen negandum esse, suos etiam antiquitus Saxonibus fuisse Reges. Qualemcunque vero magistratum habuerint, debellati à Francis amiserunt. *Franci enim, morem Romanorum secuti, omnes (quas devicerant) terras in provincie formam redegerunt, & præcavenda defectionis, ut & defensionis ab hostibus, nec non commodioris administrationis gratia, Duces, i. e. summos gubernatores nonnullis earum præfecerunt, quibus interdum*

Conring. A- Comites adjuncti, vel etiam Comitibus provincias sine Ducibus *croam. Histo-* regendas concediderunt, veluti hæc docet Nobiliss. Con-
rico-Polit. de ringius, atque simul tradit Ducum istorum incrementum
Imper. Germ. & varie mutatam potentiam atque autoritatem. Cete-
Republ. 3. p. rum Principum Saxoniorum passim meminerunt Autor.
82. atque unius præcipue, **Wernechini**, stemma ab ima-
Henning. in radice deducunt, ejusdemq; Adscendentes & Descenden-
Genealog. tes ordine recensent Scriptores Genealogici, quos inter
Circ. Saxon. operosi Hieron. Henninges, Georg. Fabricius Chemnicen-
p. 3. seqq. sis, Elias Reusnerus, & Laur. Peccensteinus. Phil. Jac. Spe-
Fabr. Chemn. nerus totam istam Genealogiam succincte exhibet. Post
in Orig. Sa- largam horum messem ego spicilegium instituturus mul-
xon. ta paucis, magna parvis complectar.

§. 4. **Wernechinus** Dynasta Angriæ, Princeps Rugiæ & Iburgi, pacis amantissimus, atque à bellis omni-

Joh. Micræli-
us Syntagm.
Histor. Polit.
l. 3. Sect. 12.
§. 13.

Conring. A-
croam. Histo-
rico-Polit. de
Imper. Germ.
Republ. 3. p.
82.

Henning. in
Genealog.
Circ. Saxon.
p. 3. seqq.
Fabr. Chemn.
in Orig. Sa-
xon.
El. Reusne-
rus Genealog.
Stemmat.
Wittikind.
Peccenst. The-
atr. Saxon.
Spenerus Syl-
log. Historico-
Geneal. p. 116.
seqq.

no alienus, sec. post N. C. IIX^{vo}, ex Chunhylda uxore
duos sustulit natos, Brunonem & Witichindum.

Bruno patris æmulus pariter bella abhorruit. Quippe
Carolo Magno ad pacem & religionem Christianam Saxo-
nas adducturo ipse adeo non restitit, ut potius factus Chri-
stianus Deo & Francis victoribus se & fidelem promiserit,
& perpetuo præstiterit. **Wittikindus** vero, à rerum

præclaritate gestarum cognominatus **Magnus**, ille in
Scriptorum omniū, quotquot de rebus Saxonis aliquid
consignarunt, monumentis Heros decantatissimus, patriæ
terræ avitæq; religionis defensor acerrimus, Carolo fere 30.
annos, quamvis sapiens ad incitas redactus, acerrime ob-
stitisse fertur. Tandem viribus tutoque refugio destitu-

tus, præterea viso quodam ad religionem Christianam pel-
lectus, supplicem Carolo invitanti se stitit, ac fidem Chri-

stianam amplexus est, posthac **Dux Magnus Sa-**

xoniæ constitutus, juratæ fidei tenax perpetuoque me-

mor. In extrema senectute bellum gessit cum Duce
Svevorum (Nothardum vocat Fabricius, Geroldum Reu-

snerus) ubi fatigatus gravitate armorum & contentione
pugnæ mortem oppetiit A. C. 807. sepultus Angriæ in Ba-
silica à se structa. Ex duabus uxoribus duos suscepit filios;

ex Geva, Daniae Regis filia **Vigbertum**; ex Svatana
seu Svaterna Bohemiae Regis nata **Witechindum II.**

§. 5. Hinc tanquam ex equo Trojano prodisse
vult bona Historicorum pars ferme innumeras Illustrissi-
mas Personas juxta & integras Familias; **Ottones** vide-
licet **Tres**, **Henricos** **Aucupem** & **Sanctum**
Impp. Romanos; **Gregorium** **V.** alias

*Vid. Mich.
Sachs in
der Kaiser
Chronik
part: 3. de
Carolo M. c.
8. p. 23.*

*Reusnerus
sub init. stem-
mat. VVitich.
Adde Lam-
pad. de Rep.
Romano-
German.
part. 3. c. 5. §.
18.*

Brunonem dictum, Papam Romanum; Re-
ges Daniae & Capetinos Galliae; Duces Saxo-
niae, Holsatiae & Sabaudiae, aliosque plurimos, quo-
rum catalogum exhibet Reusnerus. Ceteris impraesen-
tiarum missis Serenissimos Saxoniae Duces, Ma-
jores Bernhardi Horumque eminentiam & po-
tentiam virtute, ferro, connubiis cum Imperatorum,
Regum, Potentissimorumque Principum filiabus quasi-
tam facilius cogito, quam verbis exprimo angustisve hisce
pagellis comprehendo. Eos saltem, qui in linea Bern-
hardi adscendente recta locum habere haecenus crediti
sunt, vulgari ordine nominare juvabit. Wittekindus
junior Wittebergæ & Wethini conditor, Soraborum,
Burggravius, genuit Dietgremum ab Ottone agnato Sa-
xonia exclusum (Joh. Micrælius interposito Friderico
hunc nepotem demum numerat); hic Dithmarum,
quem excipiunt Theodoricus I. primus Misniae Mar-
chio, vel, secundum alios, ipsius filius Theodoricus II.
Thimo, Conradus Magnus. Otto Dives no-
tus repertis argentifodinis, Fribergæ extructione & ca-
ptivitate Theodoricus IV. cum uxore Juditha, filia
Hermannii Landgravii Thuringiae, jus in hanc acquisivit.
Eandem postea Henricus Illustris, defuncto ultimo e-
jus gentis Henrico, sopito prius inter se & Sophiam Bra-
bantinam consobrinam bello ita, ut Sophiae filius Henri-
cus infans Hassia, Misnici Thuringia potirentur, omnino
sibi vindicavit. Alberto Degeneri cum Margareta
Frider. II. Imp. nata Altenburgum & terra Pleissensis ob-
tigit.

rigit. **Fridericum Admorsum** celebrant bella ad-
versus Patrem, Johannem & Woldemarum Brandenburg.
duosque Imperatores Adolphum & Albertum Austria-
cum gesta; Jena, Neostadio aliisque locis auxit Elisabe-
ta Arnshagia. **Fridericus Severus** Carolo IV. acce-
ptis 10000. argenti marcis dignitate Imperiali cesit; di-
midiam partem Salzensis ditionis emit; itemque cum
Hermanno Comite Vinariensi & Günthero Schyvartz-
burgico bellum gesit, cujus hæc erat occasio. Herman-
nus Erfurti in ædibus dictis *der Weinmarische Hoff* con-
vivium agitabat, forteque accidebat, ut Fridericus paucis
stipatus comitibus urbem transiret, quem è fenestra pro-
spiciens Hermannus mero ferox contemtim habebat, ad-
dito dictorio, ne quid injuriæ deesse videretur: *swonauß*
Grise / swohinauß Gris? Hanc injuriam tam impatienter
ferebat Fridericus, ut bello vindicandam statueret. Vi-
ctum cum socio Günthero Svartzburgico capit, omni-
busque ditionibus exuit Hermannum; usumfructum
tamen supplici ad dies vitæ concedit. **Fridericus Stre-
nuus** à Catharina Hennebergica uxore Coburgensem
Principatum obtinuit; cum Carolo IV. Ruthenos op-
pugnavit, itemque Adolphum Nassovium & Erfurten-
ses. Sequitur **Fridericus Bellicosus**, cui, quod arma Bo-
hemis, cum primis in Brixien- si prælio, opposuerat, Imp.
Sigismundus, præteritis Erico Duce Saxon. Infer. Ludo-
vico Elect. Palatino, & Friderico Elect. Brandenburg. com-
petitoribus, Saxoniae Ducatum hætenus vagum, una-
cum Electorali Dignitate reddidit. Eo nomine memoria
ejus apud posteritatem sacra est, quod Lipsiensem Acade-
miam instauravit. **Fridericus Placidus** post bellum
cum

*Matth. Dres-
serus de Ur-
bibus & de
Weimar.*

cum Fratre Wilhelmo brevi compositum quiete vixit; ex
Margareta Austriaca **Ernestum & Albertum**, à
Conrado Kauffungo ex arce Altenburgica abductos, sed
carbonariorum fide & ope liberatos, duarum linearum
conditores reliquit. **Ernesto** Electoralis Dignitatis
heredi successit **Fridericus III. Sapiens** Wittebergen-
sis Arcis & Academiae autor; B. Lutheri, qui ejus tempori-
bus divinum Reformationis opus primum aggressus est,
felix non minus quam sincerus defensor; ipsi vero, in-
calibatu demortuo, frater **Johannes Constans**, illu-
stris præcipue rusticorum seditiosorum clade ad Fran-
kenhusam, Augustanis Comitibus & Confessione, hujusque
Apologia, nec non Federe Smalcaldico. Filius **Johan-
nes Fridericus Magnanimus** Articulos Smalcaldi-
cos conscribi curavit, compresitque Antinomos, autore
Johanne Agricola Islebio in viam revocato. Dignitatem
Burggraviatus Magdeburgici & oppidum Gommern ante-
hac Magdeburgensibus oppignorata redemit. Infelix
in bello Smalcaldico capitur, capitisque damnatur, sed
intercessione Alberti Brandenburgici & Mauritii absolvi-
tur his conditionibus, ut in perpetuum Septemviratu ce-
deret, in custodia maneret, ditiones ejus præter Gotham
Mauritius acciperet. Hæc acerba captivitas utut digni-
tatem Electoralem & opes auferret, orthodoxam tamen
religionem eripere haudquaquam valuit, neque consen-
sum in librum Interim dictum extorquere. Post quin-
quennium captivitate solutus Electoris nomen & insi-
gne in literis & moneta usurpans, mortuo Mauricio peni-
tus sibi asserturus erat contra Augustum, Daniae vero Rege
Christiano III. intercedente arbitro, Augusto reliquit Ele-
ctora-

cloratu, Misnia & oppida metallica, reditura ad suam familiam, si Augusti linea extingvatur. Uxori Sibyllæ prætensionem in Cliviam debet. **Johannes Wilhelmus** cum fratre Joh. Friderico II. Academiam nostram erexit; cum Electore Augusto colloqui Altenburgensis inter Thuringicos & Misnicos Theologos autor extitit; Gallia Regi contra Hispanos militavit; bello contra fratrem proscriptum interfuit. Duo ex Dorothea Susanna filii duas dedere lineas, **Fridericus Wilhelmus** Altenburgicam; **Johannes**, Princeps pius & justus, pater Sere-
nissimi Bernhardi, Vinariensem.

§. 6. Antequam colophonem huic capiti imponam, operæ pretium fuerit subungere, quale judicium de fecunda illa Wittekindi posteritate, paragr. præced. intimata, & communi ferme consensu approbata, ferat Nobiliss. Dn. Conringius. Scilicet fabulosum esse ait, omnes familias vulgò ex Wittekindo derivatas, vere inde descendere; nominatim Reges Daniae & Holsatiae Duces, Reges Galliae Capetinos & Sabaudiae Duces frustra Wittekindi posteros jactari censet; dubitat an ab Ottonibus derivari possint ultimi. Verba ejus hæc sunt: *Est fabulosum, omnes illas, quæ hic (in Lampadio) memorantur, familias Wittikindo esse ortas, siquidem stirpem earum masculam videas. Enimvero Daniae Reges & Holsatiae Duces notum est Oldenburgica Comitum domo natos; non illa antiquissima, quam nonnulli (incerta tamen fide) in Wittikindum referunt; sed altera ab Hasone Dynasta quondam Frisio Transjadano aut Statlandano Sec. XII. oriunda. In quam narrationem omnes consentiunt, ne quidem Elia Reusnero, operoso illo stemmatis Wittikindei scriptore, excepto. Francorum porro Regum familia*

*Conringius
not. ad Lam-
pad. de Rep.
Romano-
German.
part. 3. c. 5.
§. 18.*

milie Capetina progenitorem Wittikindum nulla ferunt monumenta antiqua; sed illa quidem in omnia alia eunt, et si nec inter se consentiant. Corbej. Wittik. l. 1. Annal. in Francia orientali natum fuisse Odonem, Hugonis Capeti proavum, scripsit Hugone M. Capeti patre & Odonis nepote adhuc superstiti. Sabaudia præterea Duces perhibentur quidem orti ab Ottonibus. Verum & hoc perquam dubie est fidei; nec propterea liceat eos à Wittikindo isthoc derivare.

§. 7. Præterea Dn. Conringius ipsam quoque Serenissimorum Saxonie Ducum originem Wittikindam, hætenus à plerisque assertam, in dubium vocat. Ita enim pergit: Qui à Sigismundi Cesaris temporibus jam fere trecentos annos Duces Saxonie audiunt, eorum majores jam tum ab Henrico II. sive Sancto, Cesare, facti sunt Marchiones Misnenses, primo omnium ad illam dignitatem evecto Dedone. Hunc autem neutiquam fuisse ex Witikindi posteris, non difficulter liquet ex iis, quæ narrat Dithmarus, Episcopus Merseburgensis, etiam ipse Illustri in Saxonibus natus genere, & plane σύγγενος huic Dedoni, iisdemque in terris degens. Genus enim Dedonis narrans p. 71. l. 6. Chronic. edit. Reinecciana tantum hoc habet: fuisse illum de tribu, quæ Buzici dicitur, agnatum Rigdagi Marchionis. Quicquid sit, Wittikindæ stirpe Serenissimam hanc familiam esse oriundam, saltem per est incertum, ne ipsis quidem diffidentibus Genealogicis Scriptoribus. Operæ sane fuerit pretium, saltem iis, quæ Reineccius de familia Marchionum Misnensium attexuit Dithmaro, cum cura expensis, observare, quam etiam ille in antiquis istis tradendis hæsitans, & nunc hæc nunc illuc incertis conjecturis pulsus, fluctuaverit. Sed meum non est, tantas componere lites; neq; à mea ætate, per varios Aa. unde tota hæc lis definiri debet, volitare nescia, quicquam præter recensum sententiarum exposci potest.

CAPUT II.

De

Serenissimi BERNHARDI

Natalibus itemq; Educatione.

§. I.

Hactenus Dignitatem Serenissimorum Saxo-
niae Ducum expositam dare volui, nec tamen di-
gne valui. Quantulumcunque vero dixerim, non pror-
sus irritum conatu dictum reor, cessurum in laudem atque
immortalem gloriam gloriosiss. mem. Serenissimique
Celsissimi. inde oriundi Principis ac Domi-
ni, DN. BERNHARDI, hujus nominis I. Du-
cis Saxoniae, Juliaci, Cliviae & Montium, Land-
gravii Thuringiae, Marchionis Misniae, Comitis
Marcae & Ravensbergae, Dynastae Ravenstei-
ni &c. Principis atque Domini, dum viveret,
Clementissimi. Hunc uberius verbis, vereor ut
augustis satis & pro rei materia splendidis, prosequi susce-
pi, impar equidem huic labori, firmiter tamen persuasus,
quod in magnis saltem aliquid tentasse sufficiat. Nihil
itaque impediti restat, quo minus promoveam cala-
mum, nisi quod memorandorum & celebrandorum de
tanto Principe copia obruto mihi, quid primo quidve se-
cundo loco laudare deceat, haeret aqua. Etenim quae
Hominem, quae Principem atque Ducem, quae Christia-
num reddunt, Sereniss. BERNHARDO contigisse constat.
Adeo omnia in ejus felicitatem conspirasse, & à primo

originis die ad ultimum usque fati tempus ad summum
beatae vitae cumulum perduxisse videntur. Baseos loco,
cui tota felicitas tuto incumbere possit, jure meritoque

Plutarch. in de Instit. Pu- or. collocatur à Plutarcho ἡ Φύσις seu εὐφυΐα, quam Vir Cla-
riss. Joh. Conr. Dürrius *vivam indolem* vocat. Hæc ra-

Dn. Dürrius Ethic. Para- digm. part. 2. aph. 1. p. 95. dicata in parentibus facilius in liberis quoque plantata
creditur, & virtutes parentum liberis communicari tra-
ditum est. Cui enim magistri ferula non incusit clas-

Horat. l. 4. Carm. Od. 4. sicum illud Venusini Poëtæ:

Fortes creantur fortibus, & bonis

Est in juvencis, est in equis patrum

Virtus, nec imbellem feroces

Progenerant aquila columbam?

Vid. Mich. Piccart. Ob- servat. Histo- rico- Polit. Dec. l. c. 7. p. 49. Et quis adeo hospes est in Autorum scriptis ut ignoret
virtutes gentilitias, quibus certæ familiæ tanquam præro-
gativa aliqua dignoscuntur? Sic Reges Angliæ pollere
dicuntur virtute curandi elephantiasin, Reges Galliæ stru-
mas.

Quamvis equidem diversissima de hac Galliæ Re-
gum virtute ab Autoribus ferri suffragia, quin, titulo ali-
ud, aliud pyxide contineri, & illam curationem non vir-
tute gentilitia, sed beneficio olei cujusdam vel balsami
fieri, emunctioribus naribus subolere non nesciam. E-
jusdem forte farinæ Angliæ Regum virtus curandi ele-
phantiasin fuerit. Habeat vero has quisque virtutes, quo
voluerit, loco, mihi de virtutibus alius census sollicito vix
multum profuturas, modo concesserit alias in Familiis il-
lustribus celebres. Cujusmodi sunt apud Romanos olim

Didac. Saa- vedra Idea Princ. Chri- stiano- Polit. Symb. 2. p. 13. G. P. Harß- dörfner Scipionum *Fortitudo*, in Hispania Gusmaniorum *Bonitas*,
Mendozarum *Humanitas*, Toletanorum *Gravitas*, Gyro-
norum *Liberalitas*, in Germania Austriacorum *Clementia*.
Sed quid extera colligo testimonia, domesticis præsentibus
im großem Schauplatz Lust- und Lehrreicher Geschichte. cent. 2. hist. 1. 24. bus?

bus? Etenim *Pietatem* Serenisf. Familiæ Saxonica per
 multa secula hereditariam pasim legas, audias, quin vide-
 as maxime conspicuam in Serenisf. his Principibus. Exem-
 pli loco nominare sufficit Serenisf. ac Celsisf. Principem
 ac Dominum, DN. ERNESTUM; juxtaque Serenisf. ac
 Celsisf. Principis ac Domini, DN. JOHANNIS ERNESTI
 maximæ indolis primogenitum Filium Principem, DN.
 WILHELMUM ERNESTUM, qui vivi (utinam vero
 diu vivant!) Ille quidem sublime **Pii des Frommen;**
Hic Concionatoris Illustris des Durchlauchti-
gen Predigers nomen, quod ab exequiis alioqui fama
 dare solet, jure meritoque obtinent. In virtutibus istius-
 modi gentilitiis, Majorum præclaris factis, *que in anti-* Virg. l. 3. an.
quam virtutem animosque viriles excitant; gloriæ, *que po-* 6. 341. & 342.
steris quasi lumen est, nec sinit acta eorum obscurari; paren- Sallust. in
tum præceptis, quibus imbuti ad eorum consuetudi- jugurth.
nem moresque deducuntur filii; quin Aulis, *que virtutes* Cic. l. 1. offic.
atque vitia, cum semel in iis coeperunt invalescere, per mini- p. 128. Edit.
stros ad successores transmittunt, multum tribui debere, Rachel. Adde
erudite censet Saavedra; sanguini tamen etiam suæ con- sis notas E-
stant vires, satis efficaces & vehementes. jund. Saavedra l. c. p. 12.
& 13. itemq;
Symb. 17. p.
119.

§. 2. Serenisf. Bernhardo sanguis depurgatus, au-
 gustus, divinus, per plurium seculorum seriem continua-
 tus, communicabatur à Serenisf. ac Celsisf. Principe Patre
 DN. JOHANNE Duce Saxoniae &c. & Serenisf. ac Celsisf.
 Principe Matre DN. DOROTHEA MARIA, JOACHIMI
 ERNESTI Principis Anhaltini filia beatiss. mem. Quæ
 post decem Filios Principes BERNHARDUM undeci-
 mum & ultimum, salvum & incolumem, absque omni
 navo, annuente Dei gratia, in lucem edidit. Sanguis
 hic heroicis plenus spiritibus fervebat; paternarum

(quas tribus, si recte memini, orationibus funebribus exornavit, & posteritati commendavit B. Heiderus) maternarumque virtutum igniculis & seminibus, quæ generosos in ortus exsurrexere suos, æstuabat; heroica Majorum tam paternæ quam maternæ lineæ facinora, ab Autoribus integris voluminibus deprædicata ac publica religione consecrata, indeque privata mea laudatione non indiga, stimulabant; Dignitatesque & honores ab iisdem gesti ad pares pleno cursu contendere, veluti ad nyssam, incitabant. Quam insignis igitur fuerit Sereniss. Bernhardi *euφρία*, quam generosa indoles, manifestum est. Multo verborum apparatu si uterer, lucem soli fenerarer.

Vid. Janus
Huartus
Scrutin. In-
gen. c. 17.

§. 3. Multum interest, quam patriam quis nactus sit; Athenis an crasso Bœotum aëre sit natus. Inde in Scriptorum lectione observare est, tanti ab iisdem fieri, Romæ vel Athenis natum esse, ut in partibus felicitatis numerare non dubitent, & primum fortunæ munus & beneficium appellitent. Simonides Lyricus, vel, secundum Plutarchum, Euripides statuit, *quod beate perfectaque ratione victuro ante alia patriam conveniat esse gloriosam.*

Benigna natura Sereniss. Bernhardum **Vinariæ in Arce Ducali** nasci voluit. Vinaria inter præcipuas Thuringiæ urbes merito habetur, antiqua, fertilis, amœna, temperati aëris, bene constituta; non minus ibi valent boni mores, quam bonæ leges. Nomen accepit à *vino*, & appellatio quidem Germanica, *Weinmar* / Latinis nihil aliud notat quam *Vini forum*; inde nata, quod Jenâ multum vini eo advectum venditumque sit. Olim peculiaris erat Comitatus; sed anno supra Secul. XIII. circiter 42. à Friderico Severo, devicto Hermannō, Landgraviatui Thuringiæ adjiciebatur (ceu jam tum cap. præced. §. 5. hujus

Vid. Matth.
Dresserus de
Urbibus voce:
Weinmar.
Abr. Sator
par. Theatr.
Urb. p. 160.

rei

rei memini) postea sedes Ducalis facta. Arcem magnificis operibus ex parte excultam ornataque, & suo de nomine dictam die Wilhelmsburg / undiquaque famosam reddidit Sereniss. ac Celsiss. Princeps ac Dominus, DN. WILHELMUS, Dux Saxoniae &c. Princeps ac Dominus noster, cum viveret, Clementissimus beatiss. mem. Frater Sereniss. Bernhardi.

§. 4. Natali solo tempus nativitatis Bernhardi sub-
jicio, quod in Sec. hujus Ann. IV. Mens. August. d. 6. in-
cidit, non profecto, cum saepe à vitæ natalis auspicio non va-
rum de fortuna hominis in rebus bellicis indicium sumatur,
sine omine. Etenim, narrante Paulo Ebero, 58. annis ante,
nempe An. 1546. ipso hoc die Meckliniae, circa medium noctis
exorta fæva tempestate, de coelo tacta est domus imperatoria,
& incensus pulvis bombardicus (quem conclusum in sexcentis
doluis jussi erant cives mittere in Germaniam superiorem ad
bellum contra Lutheranos postea à Carolo V. gestum) circiter
700. ædes arci vicinas & templa disjecit, exussit & ultra 300.
homines extinxit.

Magnif. Dm.
Strucius in
Diss. de Vict.
& Clad. §. 44
Paul. Eberus
Calend. Hist.
p. 261.

Bernhardum vere vehementissimum
fulmen de coelo adversus orthodoxæ religionis hostes
missum fuisse, maturæ ætatis eventus docuit.

§. 5. Frustra facilem naturam & in *Quidam* Bernhar-
do tributam dixi, nisi institutione & exercitatione perfectam
& ad maturitatem perductam ostendam. ¶ Sicut, iudice
Plutarcho, μάθησις ἄνευ φύσεως ἄχρηστὴ; ita ἡ φύσις ἄνευ μα-
θησεως τυφλόν; ἀσκησις seu exercitatio toti negotio ultimam
imponit manum. ¶ Certe naturam non ineptè quis pa-
rallelogrammo comparaverit, cuius latera, modo huc,
modo illuc flexilia, angulos nunc rectos, nunc obliquos
faciunt; institutionem vero seu doctrinam & exercitatio-
nem diagonalibus, quibus figuntur parallelogrammi la-
tera.

Plutarch. in
de instit. pu-
er.

tera, ne recedant angulosve mutant. Pariter enim natu-
ram, ceream flecti, institutio & exercitatio confirmat.
Hinc itaque totius vitæ cursus, mores & actiones depen-
dent, ut institutioni & exercitationi hac in parte prima,
secundæ tertiæque jure meritoque deferantur, quas se-
cundum Demosthenem in Rhetoricis tenet pronuncia-

*vid. Joh. à
Chokier The-
saur. Polit. l.
1. c. 10.*

*Aristot. l. 8.
Eth. Nicom.
c. 12.*

tio. Ut autem navis hac in portu naviget, sedere in pup-
pi clavumque tenere oportet prudentem nauclerum, ut
iterum Plutarchus id omnium maximum & maxime præ-
cipuum judicet, quorum judicio, autoritate & vigili in-
spectione liberi instituantur & exerceantur. Parentum,
qui liberos, teste Philosopho, ut aliquid sui amant, fides
tutissima est, curaque probatissima. Quamvis vero Bern-
hardo hac in parte Corinthum adire non omnino conti-
gerit, Sereniss. ac Celsiss. DN. Parente A. C. 1605. 31. Oct.
cum puellus Princeps anni secundi primum quadrantem
nondum implevisset, immatura morte in coelum sublato;
nequicquam tamen hoc Ipsius virtuti & institutioni frau-
di aut dispendio fuit, Sereniss. DN. Matre, atque post-
quam Ipsa quoque Ann. 1617. beatè vita excessit, Sereniss.
DN. Fratre Seniore JOHANNE ERNESTO, g. m. ad se
devolutam hanc spartam egregie ornantibus, itemque da-
tis tutoribus CHRISTIANO II. & post hunc JOHANNE
GEORGIO S. R. I. Archimareschallis & Electoribus, Du-
cibus Saxoniae &c. Patris partes explentibus. Educatio-
nem itaque & respectu corporis, cujus prior, & respectu
animi, cujus potior ratio habenda, egregiam heic depre-
henderis. Corpora infantum, ut justam *negam* nanci-
scantur, sedulam & accuratam requirunt operam, cum-
primis vero convenientem & rite coctam lactis alimoni-
am, purius & salubrius ex matris, quam nutricis, uberibus

flui-

fluidam, ut hinc tota Politicorum cohors, ut matres suis
uberibus liberos alant, cum Plutarcho suadeat. Certe, *Ant. de Gue-*
si ob pragnantes rationes hoc suo officio mater defungi *Var. Horolog.*
nequeat, saltem circumspicte se gerere debet in eligenda *Prin. ip. l. II.*
nutrice, ut quam minime lasciviæ, spurcitiei, ceterisque *app. 23. 24.*
vitiis obnoxia sit. Hoc vero in nutrice, cui Princeps no- *25. 26.*
ster credebatur, apprime requisitum fuisse, neminem
ambigere sinit Sereniss. DN. Matris prudentia atque sedu-
litas. Reliqua Ejusdem ab uberibus nutricis remoti ali-
mentatio pariter & justa & Principe nunquam indigna
fuit. Sed plus ultra. *Exercendum est corpus, & ita affi-* *Cic. l. I. offic.*
ciendum, ut obedire consilio rationique possit in exequendis ne- *P. 158.*
gotiis & tolerando labore. Neque excluduntur ab hoc
Tullii præcepto Principes, qui si molliter & velut in capsula *Saedra l. c.*
educantur, ut nec sol, nec ventulus, nec alia ad illos aura, præ- *Symb. 3.*
terquam odoramentorum possit pertingere, delicatuli fiunt,
& ad gubernandum minus idonei; contra qui laboribus soli-
dis exercent corpus, decentem, cui multum venerationis insit,
staturam & oppugnat sibi comparant, fiunt robusti ac habiles
& ad togam & ad sagum gerendum. Hinc à veteribus va-
rias institutas legimus exercitationes, quas collegit Hie- *Hier. Merc.*
ron. Mercurialis, & Theod. Zvingerus multas refert illu- *de Arte Gy-*
stres personas ejusmodi exercitiis operam navantes. Ho- *mnaft. The-*
dierna nostri temporis exercitia recenset Georg. Gum- *od. Zving.*
pelzhaimer. Bernhardus teneris statim annis prout culci- *Theatr. H. V.*
tras & deliciarum usus averfatus bellicis rebus admodum *Volum. II. l. 6.*
delectari coepit, & excelsa indolis manifestissima indicia *Vol. VII. l. 3.*
proferre, indefesso studio talismodi exercitiis incubuit, *Vol. XXI. l. 3.*
quibus membra confirmari, & corpus ad bellum belli- *& 4.*
camque virtutem præparari sperabat, primum quidem do- *G. Gumpelz-*
mi, post in Aulis Coburgensi & aliis, itemque in Batavia, *haimer Gy-*
Dania & Gallia. *mnasm. de*
Exercit. A-
cad.

§. 6. Amico culturæ commercio conspirant ani-
mus ac corpus: hoc si suum decus nanciscatur, nec ani-
mo suum vel impedit vel invidet. Corpus si juste tracta-
tum ac formatum sit, animus facilius virtutibus, opti-
mis moribus, scientiis & artibus imbuitur. Hæc homini
absolutionem perfectionemque largiri, atque id propter
ab omnibus omni studio consecranda esse, maxime à
Principibus viris, quos ipsa natura præ ceteris eminentes
esse voluit, dubitatione caret. Gladius Delphicus sunt,
quem nisi teneat Princeps, nec togæ nec sago satis aptus
est. Multis equidem hoc sive fel sive splenem movet; alii
tamen, queis de meliore luto Titan præcordia finxit, vir-
tutum ac scientiarum præstantiam intelligunt, magni æ-
stuant, commendant. Liceat ex subjectissima venera-
tione Sereniss. ac Celsiss. Principis ac Domini, DN. BERN-
HARDI II. Ducis Saxonæ &c. Principis ac Domini no-
stri Clementiss. iudicium sapientissimum ex Panegyrico,
quem olim depositis fascibus Academicis, immortalis cum
gloria gestis, An. 1654. 6. Id. Nov. in æde primaria nostræ
Salanæ memoriter recitavit, in medium afferre: *Lite-
rarum summam in Republica esse utilitatem, adeo
omnium seculorum experientia innotuit, ut sine iis ne
ipsa quidem arma (ut reliqua taceam) & armorum ju-
ra consistere sapientissimus Regum Alphonsus quondam agno-
verit. Et profecto plebejis argenti, Nobilibus auri, Principi-
bus gemmarum loco illas esse jure optimo cum Ænea Sylvio di-
xerim. Quippe quæ & temporum & locorum & ætatum
sunt omnium; quæ studia adolescentiam regunt & senectu-
tem oblectant; quæ secundas res ornant, & adversis perfu-
gium præbent & solatium; quæ delectant domi, non impedi-
unt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*
Quarum

Quarum scientia totum illuminari mundum, & ad obediendum Deo & hominibus animos hominum informari Sacratissimus censuit Imp. in authentica habita: ne filius pro patre.

Patruus Sereniss. Bernhardus I. à teneris usque annis sincero, quem natura ingeneraverat, virtutis & scientiæ amore flagrabat, parandæque occasionem, quam larga manu fortuna congesserat, cupide amplexabatur. Puer etiamnum à puerilibus ineptiis alienissimus, aurea Sereniss.

Dn. Matris & Moderatorum monita meditabatur & rimabatur; plebejas opiniones, quas Principi puero omni cura eximi jubet Erasmus Roterod. exosus, patientem com-

Erasmus Roterod. Instit. Princ. Christ.

modabat aurem eruditis ac Principe dignis rationibus; salutaribus præceptis veluti pharmacis pectus præmuniebat, ut in Aulis splendidissimis unice præclare facta & vir-

tutes observaret, juxta ac imitaretur. Scientias ac artes se dignas sollicitè & magna cura excoluit. An. 1619. venit in hanc Academiam Salanam, ubi viget literarum nomen,

& decus, ac tanquam in novo Helicone aut Parnasso sedem suam fixisse videntur Musæ, florentibus tum inter ceteros Dnn. Profesf. Jobanne Gerbardo, Ortbolphe Fomano, Dominico Arumæo, Wolff. Heidero & Thoma Sagittario,

Viris virtute, pietate & eruditione undiquaque celeberrimis. Cicero ad filium, Athenis audientem Cratippum, scribit, abundare oportere præceptis institutisque Philoso-

Cic. i. Offic. p. 2.

phia, propter summam & doctoris auctoritatem, & urbis; quorum alter ipsum scientia augere possit, altera exem-

plis. Agricola, adserente Tacito, arcebat ab illecebris peccantium præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam habue-

Tacitu in Agric. c. 2.

rat, locum Græca comitate & provinciali parsimonia mistum ac bene compositum Bernhardum strenuum virtutis amatorem

torē ac sectatorē in tam Ill. Academia inter tot celebratis-
simos Viros absq; industria & sine fructu fuisse quis dixerit?

§.7. Posthac peregrinas adiit terras, vixitque (ut jam ante insinuatum) A. 23. & 24. in Batavia, A. 25. 26. & 27. in Dania, A. 28. & 29. iterum in Hollandia, Gallia & Anglia cum insigni profectu prudentiæ, nascentis maximam partem, experientia, quæ variis in terris varia obtingit.

Scilicet baud una capitur sapientia sede;

Sed variis terris queritur atque locis.

Equidem qui secum peregrinantur, aërem solum mutant, non animum; scandulas tectorum & cacumina turrium in urbibus numerant: quæ vero Remp. attinent, negligunt, atque ita temporis irreparabilis jacturam faciunt, marsupio & fundo calamitatem inferunt; quin ipsi saepe pereunt, & cum Ulyssis sociis in canes immundos vel amicas luto sues immutantur, ut hinc omni jure peregrinationis abusum culpet præter innumeros Politicos Gene-

*Illustriss. Dn.
Henricus de
Limpurg. in
Thesauri pa-
terno in usū
Filii collecto.*

rosiss. & Illustriss. Dominus, Dn. Henricus de Limpurg, S. R. I. Vicepincerna. Verum Bernhardus providus peregrinas terras & mores hominum inspexit, Rerump. statum pensitavit, regiones lustravit, cum primis castella observavit, & plerorumque picturas paravit; obsessioni munitissimæ in Brabantia urbis Sylvæ Ducis interfuit; quidvis aliud in itinere obvium notatuque dignum curiose attendit. Semper inter arma ac studia versatus, aut corpus periculis, aut animum artibus exercuit. Ea præcipue cura sollicitum tenebat, Viros summos & illustres noscere, iisque familiariter uti, unde in optimam partem cognoscebatur, & opinionem adferebat omnibus, eorum fore se similem, quos sibi delegerat ad imitandum. Dictis itineribus non longinquitate, sed dignitate & utilitate

*Cic. r. Offic.
p. 326.*

com.

comparandum omnino est, quod ad Conventum, quem
Protestantes Ann. 1631. Lipsiæ agebant, cum Sereniss. Dn.
Fratre Seniore WILHELMO suscepit Bernhardus, ut,
quid rerum ibi ageretur, penitus inspiceret, & quæ for-
marentur consilia, intelligeret. Non etiam silendum,
neque sine laude dicendum eximium Teutonicæ, Latinæ,
Gallicæ, vivarum hujus Sec. lingvarum, & eloquentiæ stu-
dium. Sciebat Princeps sine ipsis neq; Remp. gubernari, ne-
que exercitum duci posse, sæpe etiam plus iisdem quam
armis à præstantissimis Ducibus, Alexandro M. Julio Cæ-
sare, Agricola, aliisque præstitum esse. igitur mature ad
cultum ipsarum animum applicabat, nec destitit, nisi in-
tegra cognitione instructus.

§. 8. Primo loco quod debuisset commemorari,
nunc subjungo, Principem nostrum divina Supremi Nu-
minis benignitate Christianum, ac regni cœlestis, omni-
umque æternæ felicitatis consequendæ mediorum affa-
tim participem esse factum. Die XIVto post nativita-
tem, qui erat XIXnus August. sacris baptismi undis tinctus
spiritualiter regenerabatur, & in Ecclesium, extra quam
nulla salus est, cooptabatur. Sacræ inaugurationis testes
invitabantur Principes, Comites & aliæ Illustres Personæ,
juxta morem antiquum ab Hygino Episcopo Rom. (ut vul-
go tradunt) Sec. post C. N. Ido constitutum, certe secu-
lo III. jam receptum, & apud nos merito retentum. Pro-
ut etiam in nostris Ecclesiis mos viget, ex V. T. ubi in cir-
cumcisione, in cujus locum successit baptismus, nomina
imponi consueverunt, traductus, in solempni illa panegyri
Princeps nomen BERNHARDI primus in sua familia
fortiebatur. Quia enim ex Sereniss. Dn. Matris Majori-
bus nonnulli, & unus ex Fratribus Ejusdem, Principes He-

*Virg. Polyd.
l. 4. de inven.
Rer. c. 4.
Gerh. van
Mastricht in
Schediasm. de
Susceptoribus, &c.*

roës virtutis spectatissimæ hoc nomen obtinuerant, Sereniss. ac Celsiss. Parentes Filiolum Principem idem habere voluerunt, ut non minus nominis quam sanguinis communitas ad virtutes calcar esset. Ipsum quoque nomen, propter insitam ad virtutes impellendi vim, boni ominis & commatis est. Quippe, fide Grammaticorum, *Bernhardus* nihil notat aliud, quam *fortem ceu leonem*, *Einen starcken wie ein Bär*. Talia vero nomina quæ pietatis admoneant, fidei, constantiæ aut alius virtutis, imponenda esse, recte censet Benedictus Aretius; in hoc autem frustra superstitiosus, quod nomina animalium brutorum ad homines transferri impium existimat. Videtis Wolfgang. Heiderum. Simulac eo ætatis proveheretur tennellus Princeps, ut rationis usus sese exereret, prima statim rudimenta orthodoxæ religionis, Scripturæ S. invariatae Augustanæ Confessionis, & Concordiæ, ceterisque Symbolicis Libris conformia, Ipsius pectori, veluti molliceræ, imprimebantur, juxtaque præcepta pietatis, amoris ac timoris erga Deum, itemque charitatis erga proximum instillabantur. Adultior factus indefesso studio cœpit sacra Biblia evolvere, sacrosancta mysteria investigare & plenius scrutari, precum & alios sacros libros frequenti manu terere, conciones audire, sacra frequentare, magistros consulere, nihil omittere, unde sanæ doctrinæ notitiam & pietatis institutionem haurire poterat.

CAP. III.

De

Ingressu in militiam & ad summum fastigium progressu.

Patriæ natus, patriæ educatus, totum se eidem dedit Bernhardus sollicitus non solum ut in quiete prudenter eam regeret, sed etiam maxime ut ab injuriis adversariorum tueretur. Igitur pacis artes edoctus, Marti se addicit, & quas hactenus saltem ex libris cognoverat, militares pariter atque imperatorias quoque artes in ipsis castris & acie discere incipit juvenis, ætatis anno XVIIImo, seculi XXIImo. *Incipiens enim pubertas ad militiam idonea maxime est; non enim tantum celerius, sed etiam perfectius imbibuntur, quæ discuntur à pueris.* Prima castrorum rudimenta Sereniss. ac Celsiss. Principi ac Domino, Dn. Wilhelmo, Fratri, beatiss. mem. tum legionis pedestris in exercitu Dn. Georgii Friderici, Marchionis Bado-Durlacensis, Duci adprobavit. Ipse tum, exemplo Julii Agricolæ, *noscere provincias, nosci exercitum, discere à peritis, sequi optimos, nihil appetere ob jactationem, nihil ob formidinem recusare, simulque anxius & intentus agere.* Cohortis peditum primitus præfectus, gradibus ab infimis ad summas adscendere dignitates gestiebat, idque maxime consultum judicabat. *Ducem enim illum optimum videri, qui minores militia gradus emensus sit, placitum Politicorum est, & Johannes à Felde adfirmat requisita Ducis boni in iis præcipue reperiri, qui initio gregarii milites per singula officia progressi sunt.* Nec sine ratione. *qui enim bene imperare velit, paruerit aliquando necesse est; & qui modeste paret, qui aliquando imperet, videtur dignus esse.* Postquam Bernardi virtus in certamine prope Wimpinam probata esset, in paulo altiore militia gradum evehebatur, & turma equitum præponebatur. Non diu post sacramento militari à Marchione solutus, arma in occasionem commodiorem differebat.

Vegetius de Re Milit. l. 1. c. 4.

Vid. Piccart Obs. Historico-Polit. Decad. 10. c. 5. Joh. à Felde Elem. Jur. Univ. p. 1027. Cic. 3. de LL. Arist. l. 7. Polit. c. 13.

Tac. Annal.
l. 4. c. 6.

§. 2. Igneus vigor & coelestis origo, arma deposita
mox ut resumeret, stimulabat; gloria & fama, ad quam,
post Dei gloriam, Principibus præcipua rerum dirigenda,
subito otii pertæsum in pugnas trahebat. Ann. 23. Dn.
Christiano Duci Brunsvicensi cum 1000. peditibus
sacramento se obstrinxit. Circa finem hujus, & partem
sequentis anni cum cohorte 400. peditum, à Federatis
Belgii Ordinibus sibi commissa, urbem Daventriam cu-
stodiebat. Annis 25, 26, & 27. Regi Daniæ Christia-
no IV. cum legione 1200. equitum militabat, tanta ala-
critate & fortitudine, ut Rex regio diplomate publicisve
litteris tot ejus labores resque suis auspiciis gestas oblivio-
ni eximeret.

Corn. Nep.
Miltiad. c. 4.

§. 3. Sed eheu! terras Protestantium Evangelico-
rum, Liga, quam vocabant, Catholica invadit, occupat,
diripit, forte haud justiori titulo, atque olim Darius præ-
texebat, *se hostem esse Atheniensibus, quod eorum
auxilio Jones Sardeis expugnassent, suaque præsidia interfe-
cissent.* Revera autem religio & regio erat illa ipsa Hele-
na, quam petebant Catholici. Misera tunc facies terra-
rum Evangelicarum, auxiliis destitutarum. Federati
Protestantes in Conventu Lipsiensi fortius adhuc pro li-
bertate loquebantur, quam pugnabant. Supremo Jehovah,
qui Gideonem contra Midianitas & Amalekitas, Simso-
nem contra Philistæos, Davidem contra Goliathum, Ju-
dam Maccabæum contra Antiochum exsuscitavit, nec
Lutheranos funditus extirpari passus, produxit A. 31. ex
Svecia Heroëm & Defensorem GUSTAVUM ADOL-
PHUM glor. mem. Seren. Bernhardus, qui patriam vinci,
in servitutem redigi, & falsa doctrina foedari non poterat
ferre, omnique ad liberandam ferebatur cogitatione, jam

occa-

occasionem commodam nactus, confestim operam suam
Gustavo Adolpho, juxta Werbenam in Marchia castrame-
tato offert, & calidum regionis ac religionis avitæ amore
pectus hosti oppositurum se sancte jurat. Annuit Rex,
ac initio statim **Ducem legionis equestris**, quæ custo-
diam Regii corporis ageret, constituit; iniquum ratus,
*eum honori nondum tempestivum videri, qui jam virtuti ma-
turus fuisset.* Bernhardus Dux tanta moderatione &
promptitudine erat, ut non solum de eo bene sperare, sed
etiam confidere Rex posset, talem futurum, qualem co-
gnitum judicavit; ideoque proximo anno 32do. d. 17. Apr.
publico diplomate Regii Peditatus Dux Generalis
renunciatus est, magno documento, *quod virtutis præ-
miū uberrimum sit bonos.* Nec utilitate carere virtutem ex-
pertus est Bernhardus, Heidelbergæ A. 33. à Regni Svecici
Cancellario Axelio Oxenstierna **Dux Franconia** nun-
cupatus. A. 35. Wormatiæ à Regno Svecico & Federatis
Statibus Protestantibus **Dux copiarum summus**
creabatur, confirmatus quoq; Veroduni à Rege Gallia Lu-
dovico XIII. postquam cum Ipso, detrectata pace Pragensi,
fedus pepigisset. Quanti alias Seren. Bernhardum Gallia
æstimaverit, indices sunt magnifici in Ipsius honorem ap-
paratus, faciles ad Regem aditus, felix expeditio, & nulla
non, quibus exceptus fuit, gratia ac benevolentia genera.

§. 4. Hoc itaque ultimum honorum militarium
fastigium, quod virtus Bernhardo adsignavit; hoc sum-
mum imperium militare, quò dignissimus ceteris impera-
bat; hæc arma, quæ prudenter & strenue gesta esse, nec
Adversarii negant, quod juste pariter, probant Nostrates.
Meam quidem falcem in hanc messem immittere, nefas
est; videantur vero *Curriculum Vitæ Ejusdem sub fin. Vin-*

dicta Gustaviana, sive, Expeditionis Sereniss. atque Indictiss. Svecorum ac Gothorum Regis Gustavi Adolphi glor. mem. in Germaniam pro Religione & Libertate suscepta breviuscula defensio cum annexa quarundam objectionum concisa resolutione, ab Anonymo quodam A. 1634. edita; Hieron. Kromayerus Orat. Paneg. de Bello Tricennali Germanico &c. in templo Academico Lipsiensi A. 1650. d. 22. Jul. publice habita. Huc etiam faciunt quæ habet Hortlederus apud Goldastum in

Autor Epit. Polit. Imp. part. 31. Quod vero Autor Anonymus Epit. Rer. Rer. Germ. p. 122.

Germ. ob recusatam pacem Pragensem procaci ore in Bernh. invehitur, & oggannit, oblatum & Vinariensi gratuitum ad sua reditum; sed spem vanam fuisse, eum qui pacem belli amore exuerat, bellum pacis caritate depositurum; fulgur ex pelvi, nec magni æstimandum est. Quas ob causas in pacificationem Pragensem non consenserit Sereniss. Bernhardus, honestam vero & æquam quam cupide semper exoptaverit, Ipse ediffertat in responsoriis datis Neoburgi ad Rhenum d. 18. Aug. A. 1638. ad Sereniss. ac Celsiss. Dnnn. Fratrum, Dn. Wilhelmi, Dn. Alberti, & Dn. Ernesti literas de pace pangenda. Habentur illæ literæ in Theatro Europæo, cujus copiam Vir. Magnif. Dn. D. Schröterus Pandectarum P. P. Celeberrimus, Dominus Patronus ac Promotor omni observantia cultu suspiciendus, ex singulari benivolentia mihi fecit, quod non possum non publice grata mente fateri.

Theatr. Europ. Tom. IV. p. 15. & 16.

CAPUT IV.

De

Heroicis Virtutibus.

§. I.

PRAEVIUM caput Bernhardi virtutum palastram exhibuit, castra & militiam, in quibus non minus ac in

urbi-

urbibus fides pietasque habitare & solet & debet;
nunc igitur ipsas cellissimas Virtutes sistam, anteta-
men corporis habitum, *cujus saepe virtus delectum habet,*
lustrandum daturus. Justam & decentem staturam fau-
trix natura Bernhardo tribuerat. Membra viva ac vege-
ta, langvoris morborumque expertia, apta compositione
moventia oculos, ac delectantia hoc ipso, quod inter se
omnia cum quodam lepore consentiebant. Coruscabat
ex vultu Ipsius dignitas virilis, quæ virtuti suum addit suf-
fragium; formæ dignitatem coloris bonitas, colorem ex-
ercitationes corporis tuebantur. Facies & capilli fusci
signum animi fortis erant.

§. 2. Hoc jam corpore armatum Bernardi a-
nimus vitæ stationem novimus peregisse, huma-
norum vitiorum incursus à se invicta pugna repel-
lentem, justosque virtutis numeros altitudinis suæ sinu
clausos custodientem. Tantas virtutes panegyrico pro-
sequi mihi non sumo; summos saltim apices à Viris cla-
rissimis justo encomio ornatarum nominabo, quia ani-
madverto futurum, ut pondere laudis, quam meruerunt,
obrutus, magis ingenii mei imbecillitatem detegam,
quam ipsas, sicuti par est, repræsentem. Veluti radix o-
mnium virtutum, Ipsius pectori infixæ hærebat religio, &
Supremi Numinis timor pariter ac amor. A sana doctri-
na nec novercantis fortunæ procellæ, nec blandientis il-
lecebræ dimovere eum poterant. Æterna beatitudo plu-
ris erat, quam cumulus reliquorum bonorum omnium.
Deum pie venerabatur, Jesum Salvatorem sperabat, ejus-
dem nomen dulcissimum, meritum efficacissimum affi-
mabat. Purum Bernardi os à pejerationibus & profano
Divini nominis abusu; vacuum pectus peccandi consilio;
de admissis peccatis anxium; de remissione ac gratia divi-

*Arist. 1. Pol.
c. 5.*

*Cic. l. 1. Offic.
p. 178. & 216.
Saxædra 1d.
Princ. Symb.
3.*

*Anton. de
Guevar. Hor.
Princ. l. 1. c.
41. p. 174.*

na sollicitum. Publicis non modo sacris suum vigorem
& observationem constanter reddidit; sed etiam statas
horas privatis precibus consecravit, mane & vespere in
conclavi sine ullis arbitris, ne vel impedirent, vel hypo-
critam putarent, in genua prostratus, manibus erectis tam
ardenter prans, ut, qui procul audiebant, in admiratio-
nem verterentur. Omnium negotiorum, ac maxime
instantis pugnae, initium à Deo fieri voluit, sacras cari-
monias frequentando, milites ad preces hortando, no-
men Jesu in media pugna ingeminando. Divino ita mu-
nitus praesidio, fortiter contra hostes stabat, in prima acie
pugnabat, consilio dux, manu miles; in densissima hosti-
um agmina, nequaquam ex temeritate, sed divino, ut cre-
di par est, impulsu & heroico impetu sese ingerebat; inde
non tantum sospes, verum etiam victor redibat. Mortis,
cujus metus ceteros exanimat, perpetuus illi contemptus;
periculorum pulcerrimorum susceptio; fortitudo excel-
lens & communem sortem excedens. Temperantia san-
cta, luxuriae & pravae libidinis expers. Liberalitas exi-
mia erga exules, pupillos, viduas & pastores. Manus
Bernhardi apertae erant, vultus serenus, à quo nemo facile
tristis abiit. In tot ac talibus istorum temporum adver-
sis non modo Principis animum, sed & parentis affectum
praestitit; nunc consolando, nunc opitulando, quatenus
suppeteret facultas. Pro justa causa sanguinem & opes
profundere non verebatur; florentibus nequaquam lucri
spe ductus se venditabat. Gloriae & famae cupido mode-
rata; fastus nullus; gloria Dei & salus patriae factorum
scopus praecipuus. Injuriarum & calumniarum magna-
nimo contemptu vindex; adulatorum osor; bonorum
quorumcunque defensor. Insignis erga amicos benigni-
tas;

tas; erga milites benivolentia; comitas non sine severi-
tate, neque gravitas sine facilitate. Clementia non solum
in suos, sed etiam in victos; amicis tamen manibus cum
eadem juncta justitia. Ad præmia velox, ad poenas tar-
dus, justitiæ fulmine feriendo unum, multis minitabatur.
Semper Eidem æqui ac probi respectus religiosa cum ob-
servatione versabatur ante oculos; cupiditas rationi ce-
debat; nihilque utile, quod parum honestum videri po-
terat, ducebat. His virtutibus veluti regina præsidebat
incredibilis prudentia; animi sagacitas acris; scientia rei
militaris summa, eloquentia haud vulgaris. Ut paucis di-
cam, tantis adornatus erat Bernhardus virtutibus, quantas
fere perfecta & natura & industria mortalis conditio re-
cipit. Suos etiam habuisse nævos, erroribusque ac pec-
catis obnoxium fuisse, nemo negaverit; Ipsemet confes-
sus est & doluit. Homo fuit utique; humani ergo nihil
ab ipso alienum putandum est. Attamen sicut maculæ
solares solem non obnubilant, nedum ejus lucem destru-
ant: pariter nec errata, ex imbecillitate commissa, & ab
humana conditione post lapsum in hoc mundo separari
nescia, Bernhardi virtutem obscurare possunt. Quæ vero
A. Anon. Epit. Rer. German. hinc inde objectat vitia, te-
meritatem, ferociam, crudelitatem, injustitiam, ex odio
haud obscuro ipsum effinxisse apparet. Igitur quo minus
Beatus, Heros, Dux summus saluari debeat, ni-
hil impedit. Cum excellentissima virtute, cui alias ini-
mica esse solet, fortunam etiam junctam habebat, nun-
quam pene, nisi semel in prælio Nordlingensi, ab eadem
desertus. Fama non minus, quam armis, hostes concus-
sit. Magna apud suos auctoritas, qua omnium oculos in
se convertebat, ut nemo par ei poneretur. Omnes in Ipso
D 3 & spem

& spem habebant maximam & timorem. Nec minor be-
nivolentia, ut difficile esset intellectu, utrum eum magis
vererentur, quam amarent tam milites, quam, quibuscum
ei res erat, reliqui.

CAPUT V.

De

Rebus gestis.

§. 1.

Splendidissimas Bernhardi virtutes, cedro & ære di-
gnas, paucis lineis præced. cap. exarare allaboravi;
nunc actiones & res præclare gestas strictim saltem
referam. Ne vero, quod dicitur, extra oleas mea feratur
narratio, tres constituam classes, quarum

I. sistat certamina vehemen- tiora.

Theat. Europ.

tom. II. p. 746.

47, 48, 49.

Bogisl. Phil. à

Chemn. (quæ

ex benivolæ

communicatione

Excell.

& Nobiliss.

Dn. Bossi,

Patroni atq;

Præceptoris

colendisimi

inspicere li-

cuit) part. I.

Belli Suec. in

Germania

gesti I. 4. n. 57

§. 2. Lutzenense prælium cum Wallensteinio Anno
1632. 6. Nov. commissum, primum occupet locum. In

hoc, Duce summo, ipso potentiss. Rege Sueciæ Gustavo
Adolpho, Sereniss. Bernhardus sinistro exercitus cornu
primitus præerat; mox exsangvi Rege (heu! triste dictu)
totius pugnae summa ad Ipsum devolvebatur. Quid mi-
rum, si lymphaticus pavor ordines dissipasset, stravisset-
que inde ruentes equos virosque improvida fuga? Quan-
tum enim

urget præsentia Turni;

tanto, cum

incidit ictus

ingens ad terram duplicato poplite Turnus,

con-

consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit

mons circum, & vocem late nemora alta remittunt.

Cædes profecto Goliathi Philistæos, Saulis Israëlitas in fugam conjecit. Sic cum in pugna Romanorum cum Veientibus *Q. Fabius princeps, incautus inter multas versans hostium manus, caderet gladio per pectus transfixus, sensit utraque acies unius viri casum; cedebatque inde Romanus, teste Livio.* Bernhardus heroico plenus spiritu, dissimulato periculo, peritissime aciem instruxit, & magno consilio mortem Regis contempsit, cum in ipsa acie summum videret esse discrimen. Milites voce docta & ad victoriam efficaci hortatus: *quod in dextris suis nunc libertatem, opem, spem futuri temporis atque pura religionis gererent; Ipse acerrime præliari coepit; quo facto fortitudinem per totum exercitum diffudit, labentemque belli fortunam divino animi ardore restituit,* ut Wallensteinius fugam pararet, confestim accelerandam, ni Pappenheimius Halâ Saxonum reversus correxisset, & Bernhardum ereptis aliquot tormentis inhibuisset. Dubiam hucusque victoriam, constantem sibi tandem devinxit constans Bernhardi fortitudo. Tormenta & multus commeatus recuperabantur; Pappenheimius lethale vulnus accepit; Wallensteinius, cum obscura luce fuga tutior videretur quam pugna, cum toto agmine abiit. Fugientes, quod in illo ardore animi vix credi potest, prudentius, si Saxonici & Lunæburgici miles accessisset, quam avidius persecuturus, nocte ea in pugna loco substitit victor Bernhardus. Milites solatus, *vulnera, quæ quisque excepisset, virtutis indicia futura, pro concione laudavit, quo promptioribus animis reliqua belli munia obirent.* Croatas illucescente die impedimenta sua relictâ erepturos præcipiti fuga

Matth. Lunæburgicus

tract. von

Herzog

Bernhards

Helden. Thae

ten. cap. 4.

Adolph. Brachelius Hist.

sui temporis

l. 4. p. 216, 17,

18, 19.

fuga abegit. Subsequo die præcipua Regii cadaveris quaerendi cura sollicitum tenebat, ut splendida atque Rege digna honoraretur sepultura inventum. Perditi in hac pugna utrinque feruntur 9000. quos inter ex Casareanis præcipui Abbas Fuldensis infelix pugnae spectator, Pappenheimius, (qui strenuus Dux centum cicatrices secum abstulisse dicitur) Bertholdus Wallensteinius Ducis cognatus, Duces Lau, Westrumius, Breda, Taheim, Lambertus, Cammerhoff &c. ex Suecis præter Regem Islerus, Gersdorffius, Nicolaus Brahe Comes Wisingsburgensis, Serenifs. Bernhardus etiam non omnis expertus periculi glandis plumbeæ impetu pileum amisit. Talem vero se Imperatorem præbuit, ut omnibus eo tempore adparuerit, ab Ipso Lutheranorum res valde adjutas fuisse. Lutherani vero ut metu hostis & periculi liberati essent, cuncti tamen acerbo Optimi Regis casu mœsti torpebant; pluresque dolentium quam ovantium voces exaudiebantur. Contra Catholici mortem Regis suam victoriam interpretati festis ignibus & triumphali apparatu illud prælium celebravere.

Theatr. Europ. Tom. III. Chemnitz part. II. Belli Svec. l. 2. c. 40, 41, 42, 43. Georgius Engelßius (quem utendum dedit pl. Reß. atque Excellentiss. Dn. Georgius Gözius, Patronus ac Promotor

§.3. Tam prosperas tamq; inopinatas Bernhardi res cōsecuta est tristis mutatio in pugna juxta Nordlingam, obfidione liberandam, A. 34. pugnata, quod fortuna sua mobilitate, quem ante extulerat, demergere paulum est adorta. Summus adversariorum Dux Ferdinandus, Imp. Romano-Germanici filius, tum temporis Rex Hungariae, post ipse Imperator, ejus nominis III. circiter 40000. in aciem produxit. *Fluctuare quidem animo Bernbardus & seriam estimatione rem perpendere; quippe eo veniendum erat, unde reduci exercitus nisi victor aut sine clade non posset. Monebat eum observantia nominandus) libell. quem vocat Weinmarischen Feldzug p. 33, 34, 35, 36, 37. Brachetius l. 5. p. 240, 241.*

vebat ipsum multitudo hostium respectu paucitatis suae; in
diversas plane partes distrabebant exortura apud Status
Federatos suspiciones, nisi suppetias urbi extreme periclitanti
ferret, metusque ne desperatio suis militibus cresceret. In
hoc æstu periculorum tutissimum visum est, omnibus
viribus decernere, & aut vincere, aut victum officio fi-
dei que satisfacisse. Igitur supplicibus & ardentibus suspi-
riis vires cœlo deducere; sacra celebrare; hortari invi-
cem atque aures animosque ferire; nam si finis vitæ adsit,
in quo tandem opere melius extinguï possint? Cœpta fortu-
na levibus primum tentari conflictibus adspirabat Bern-
hardo; sed, quod sæpe usu venire solet, eventus prælii in-
ter initia contra illos magis erat, quibus victoria debe-
batur. Posthac enim ad votum pugnantibus Cæsareanis
& palmam tandem reportantibus misere succubuerunt
Sveci. Colliculum quendam, planitie tutiorem, 26. Au-
gust. irritò conatu occupare contendebant; nec melior
sequentis diei successus; quin mille milites vi pulveris py-
rii in aërem excutiebantur. Neque etiam, cum hac non
succederet, alia rem aggredi via licebat, urbive obsessæ
præsidarias aliquot cohortes inmittere. Præterea or-
dines in sinistro cornu turbari, machinæ hostium tor-
mentariæ horrendum fulminare, ut equites dissipati fu-
gam capefferent. Pedites vero densissimis hostium, ma-
xime Croatarum, agminibus circumfusi, ad ipsorum sa-
tietatem inulti, quod miserrimum fortibus viris erat, fe-
rarum ritu velut in fovea deprehensi cædebantur, donec
Ferdinandus parcendum ferro diceret. Nimirum

— *Arma non servant modum,
Nec temperari facile nec reprimi potest
Strictæ ensis ira; bella delectat cruor.*

In universum 12000. (Chemnitz 6000. tantum numerat;
paucos in captivitatem acceptos ait) Suecici exercitus fusi
cum Marchione Brandeburgo-Onolsbacensi Friderico,
Domino de Zerotin, Ducibus Schneidevvino, Wetberge-
ro &c. exiguum incommodum passis Cæsareanis, quorum
ultra 1200. non desiderabantur. Captivitatem subire 6000.
atq; inter hos Mareschalli militares Hornius & Kratzius,
Duces copiarum Rossteinius & Schaffelitzkius cum 14.
Ducibus legionariis. Bernhardus vulnere, *unde tamen plus
gloriæ quam sanguinis manavit*, saucius vix effugit. Appa-
ratus bellicus omnis, 80. tormenta, 4000. currus, 10000.
equi, 300. (Chemnitzius 130. habet) vexilla hostibus in
prædam cesserunt. Sed quis tot ludibria fortunæ, Ducum
agminumque cædem multiplicem, devictorum fugam,
clades nunc singulorum, nunc universorum, direptiones-
que aut animo queat adsequi, aut oratione complecti?
*Adeo multorum annorum res fortuna in unum diem cumula-
vit, parvisque momentis magnus intercessit casus. Atrocissi-
ma tamen hac clade Bernhardi virtus, cuius fere magnitu-
do calamitatibus adprobatur, minime obfusca, nec cum for-
tuna mens quoq; versa est;*

Ille vetus solito perstat in ore decor.

*Vires magis contudit, quam animos fregit ista calamitas.
quamvis & brevi post exercitum majori mole reparaverit,
fortunam industria sublevaturus, daturusque operam, ut
acceptum incommodum virtute sarciretur.*

*Th. Europ. T.
III. p. 800.
Engels. p. 67.*

*S. 4. Multa dies variusq; labor mutabilis ævi
Rettulit in melius, multos alterna revisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locavit:*

*hæc inanis destituit spes Turnum, minus vero Bernhar-
dum. Hic. A. 37. circumvenerat urbem munitam Gray*

ad

ad Ararim sitam; ad eam tutandam legiones sex Burgundicorum & Lotharingicorum militum prope aderant. Qui nuncius postquam in castra pervenit, Bernhardus satius judicans inferre bellum, quam accipere, 24. Jun. versus urbem Vesontionem obviam ibat. Statim tum infestis signis concurritur; Bernhardini acriter instant, illi haud timidi resistunt, maxima vi certatur. Interea Bernhardus cum expeditis in prima acie versari, laborantibus succurrere, integros pro faucibus arcessere, omnia providere, multum ipse pugnare, sæpe hostem ferire, strenui militis & boni imperatoris officia simul exequi. Hostes, ubi vident ipsum magna vi tendere, fugam arripiunt. Legiones aliæ 17. confectis succurrere & novam de integro instaurare pugnam conabantur; sed eas tormentis exceptas primo turbat, tandem profligat, fugientesque Vesontionem usque persequitur Bernhardus. Cæsarum ab Engelsfuss. 800. in Theatro Europ. 500. captivorum 426. numerantur. Præda fuerunt aliquot tormenta, & magna commeatus copia. Neque vero omni ex parte lætam aut incruentam victoriam adeptus erat Bernhardus. nam strenuissimi quidam Duces cum militibus gregariis non paucis occiderant in prælio, multi graviter vulnerati discesserant.

§. 5. Anno 38vo & præliis & victoriis magnus ac clarus antea, major & clarior fieri cœpit Bernhardus. Primam occasionem suppeditabat Rheinfelda, quam sibi opportunissimam Duces Copiarum Cæsarearum, Savellius & Werthanus cum sociis liberaturi, milites suos convocatos, lustratos, auctos adversus Vinarienses producebant, primo in primariâ ipsorum stationem, monasterium Bücken, 18. Febr. facto impetu; aliquantum rejecti vi majore tentabant Vinariensium castra. Nec Bernhar-
Th. Europ. Tom. III. p. 911. seqq. Engels. p. 78. 79, 80, 81. Brachelius p. 270, 271.

gida dextera, demissusve animus; quin intrepidus sese
hostibus offerre, apertamque belli aleam subire. Martem
vero, æquum dextro, iniquum sinistro utriusque partis cor-
nu, dubium & campos invicem mutantem nox ingruens
reliquit, fufis Cæsareanorum 300. Vinariensium 100. cum
supremo Ducis Legato, Rheingravio. Erlachius, Kanoff-
skius & Bernholdus capiebantur. Bernhardus versus Sec-
kingam facto itinere absentes cohortes cogebat, atque
ex oppido Lauffenburgo tormenta accersebat. Hinc re-
gressus 21. Febr. securos offendit hostes, & ante victoriam
canentes epinicion. Savellius enim ejusque socii *non ali-
ter ac si Bernbardinas legiones difflavissent spiritu, quasi ven-
tus folia aut peniculum tectorium, neque ulla mutatio re-
rum posset accidere*, per totum imperium fama ac literis
ad Imperatorem missis victoriam præcedentis diei conce-
lebrabant. *Quæ res contemnentibus pernicipi, Bernhar-
do despecto saluti fuit. Illos enim segnes; Hunc dato respi-
ran- di viresq, colligendi tempore robustiorem fecit.* Magna spe,
quæ magnæ in dolis signum est, magna que fiducia, etiam
Deum pro meliore stare causa, inflammatos ad pugnam mi-
lites, data tessera: **GOTT mit uns!** *Emanuel!* hostibus
opponit; qui, cum experiundum esset, possit quid vivida
virtus, indecores in limine primo deficiunt, ante tubam
tremor occupat artus. Leves conflictus fauste Vinariensi-
bus evenientes, ipsis animum, Cæsareanis terrorem auge-
bant. Nimirum *primis eventibus metus aut fiducia gigni-
tur.* Tormenta magno fragore exonerata omnem peni-
tus excussere mentem hostibus, ut nihil quicquam fugæ,
nisi quod terga nondum verterant, deesset. Duces Boden-
dorffius, Forbusius, Rosa & Hatsteinius jussu Bernhardi pel-
lunt pedites, arma projicientes, quæ paulo ante ad tute-
lam

Iam corporum sumserant. Equites, cum iis acrius metus quam Dux imperaret, spernentes imperium, à Tupadelio impetiti, sine disputatione stlopetorum fugiunt. Werthanus, incertus adhuc, resistere melius esset, an fugere, diutius moratus claudebatur, ut cum tota legione sua in Victoris manus transiret, atque præter hunc Savellius (qui vero paulo post, in curia Lauffenburgensi detentus, ope vetulæ cibum apportantis Constantiam excessit, evasit, erupit non attendentibus custodibus, quam suam negligentiam capite expiabant) Enckefortius & Speerreuterus, 4. Duces legionari, & plerique tam superiores quam inferiores Officiales, gregarii milites 3000. maximam partem Bernhardino exercitui adjecti. Cæsi in campo relinquebantur, secundum Engels. 1500; secundum Theatr. Europ. tantum 600. reliqui Ducibus destituti, quæ quemque aut spes ducebat, aut pavor, dissipabantur. Tantam vero rem sine ullo suorum, quorum non amplius quam 20. amissi erant, incommodo patravit Bernhardus, DEO fretus, cui, postquam à persequendo hoste cessaverat, debitas exolvit gratias, cecinitque canticum: *Te Deum laudamus* &c. & Ps. 46tum rhythmicè redditum: *Sine veste Burg ist unser GOTT* &c. tanta veneratione, ut equites equis descendere iusserit. His peractis ad obsessionem Rheinfeldæ urgendam remisit pedites; equitibus, præliis operibusque fessis, paucorum dierum quietem dedit. Cæsos humari, faucios refici curavit.

§. 6. Spe ita liberandæ Rheinfeldæ exciderant Cæsareani; Brisaci saltem rebus nimis fessis succurrere fortiter statuebant. Datur hæc provincia Gözio. Is postquam lustravit Exercitum & Savellianas ac Wahlianas copias sibi adjunxit, appropinquat. *Crudelis hic exer-*

Th. Europ. l. c.

p. 963, 64.

Engels. p. 84.

seqq. Brach.

l. c.

*citius, sed juxta ornatissimus, omnique apparatu instructissi-
mus erat; ut crederetur, elegantiorē & instructiorē in
bello Germanico nondum visum; simul mori quam vinci prae-
ptabat. Contra si quis aciem Bernhardi intueretur, di-
spar valde erat, torva sane & inculta, equis virisque non au-
rea, non discolori veste fulgentibus. Agmen & stare para-
tum & sequi, nec turba nec sarcinis praegrave; intentum ad
Ducis non signum modo, sed etiam nutum. Fatigatis humus
cubile erat; cibus, quem occupabant, satiabat; tempora somni,
quam noctis, arctiora erant. Lustrat hunc suum exerci-
tum Bernhardus; legiones explet; calida pietate atque
religione pectora habere jubet; hortatur, confisi DEO &
justae causae, spernant illam aciem auro & argento fulgentem,
in qua plus praeda quam periculi sit: cum victoria non armo-
rum decore, sed ferri virtute quaeratur; vindicent à servitute
& falsa religione Germaniam; eant alacres & spe pleni, ut
quam gloriam acceperint in prioribus pugnis, hoc etiam tem-
pore servatam posteris relinquant. Illi, aut victoria aut
morte honestissima, quales milites Bernhardus habeat, o-
stensuros se promittunt. Quamvis vero Caesareani ini-
tio feliciter movere viderentur; istam tamen temerita-
tem pro virtute non timuit Bernhardus, quae, ubi primum
impetum effudit, velut quaedam animalia amisso aculeo, tor-
pet. Interrito vultu praesentique animo jungens diei no-
ctem occurrit hostibus, & 29. Jul. juxta pagum Friesen-
heim eos adoritur, conficitque plus 100. paucis suorum
perditis. Postero, 30. Jul. die, postquam sacra & concio
de lacrymis Christi super Hierosolymis ex Luc. 19. praece-
denti diei dominico debita, sed propter iter & conflictum
omissa, habita essent, ad solemne certamen deventum.
Milites Bernhardinos solitum symbolum: **GWSS** mit
uns!*

ius! *Emanuel!* Cæsareanos & Bavaricos: *Ferdinandus!*
incitabat. Circa meridiem prælium inchoabant tor-
menta; continuabant legiones & turmæ mutuo incur-
santes; tandem omnes in arma ruebant copiæ, tam obsti-
nata tantoque impetu, ut altera pars alteram bis loco suo
pepulerit, vagâ usque in quintam horam victoria. Diei
unius tam multiplex casus modo spem modo metum au-
gebat, *velut de industria inter fortissimos viros certamen æ-*
quante fortuna. Hinc iterum legionatim & turmatim
pugnabatur; tandem iterato impetu in fugam actos Cæ-
sareanos Suecicus equitatus persequabatur; peditatum
vero in pugna loco cohibuit Bernhardus, potitus omni-
bus fere tormentis, 3000. curribus, rhedis, carrisque an-
nonam vehentibus, Gözii & Sayellii Cancellariis, itemque
80. vexillis. Præterea hæc strages Cæsareanorum 1500. in
loco pugnae, multos in fuga absorpsit, alios in Rhenum
præcipitavit, alios victoris arbitrio permisit. Tantum
splendidus iste exercitus, qui minimum 12000. idoneis
pugnae militibus constitit, detrimentum perpeffus
est, ut vix 2500. ad imperatores suos, quorum unum, Sa-
vellium, vulnus excruciebat, redierint, iique ferme inul-
ti, quippe supra 500. Vinarienses gregarios milites, & pau-
cos officiales non prostraverant. Tupadelius ferocius
insistens hostibus ipse capiebatur. Bernhardus vero,
quem ut non in cælum debitis laudibus efferat, nulla erit
tam furda posteritas, nulla tam ingrata fama, quamvis
medius inter imperatorem & militem ipse pugnaverit,
legionesque & cohortes fere singulas eduxerit, existimans
deforme sibi, quos dignitate præstaret, ab iis virtute supe-
rari, & pugnando non minus quam adhortando accendi mili-
tum animos, sine periculo evasit, nisi quod arma ejus binis
glo-

globulis tacti. *Effugit nempe mortem, quisquis contemse-
rit; timidissimum quemque consequitur.* Nec Rosa & Nas-
savius, adversis vulneribus virtutem probantibus, sua
laude fraudandi sunt. Qui occubuerant in prælio, hu-
mo tegebantur, tum Bernhardini, quam adversarii, *quod
non adversus calamitates, sed adversus hostium vires didice-
rat contendere Bernardus, nec bellum cum mortuis gerebat,
sed armatum esse oportebat, quem odisset.* Saucios sanan-
dos divisit; victoribus suis militibus, quorum sanguine &
labore partus erat, commeatum utendum fruendum de-
dit. Divini cum primis memores auxilii i. Augusti eu-
charistica sacra in genua prostrati celebrabant, cantantes
Ps. 124. tum: *Wer Gott nicht mit uns diese Zeit &c.* item-
que *Te DEUM laudamus*, & vacivas aures concioni præ-
bentes.

Th. Europ. l. c.

p. 984.

Engels. p. 96,

97.

§. 7. Urgente magis magisque & ferro & fame
Brisacenses Bernhardo, ne desidere in tanto sociorum
discrimine videretur, Carolus Dux Lotharingiæ in obli-
dionis patientiam frumento præsidioque eos instructurus
erat. Mature hujus adventum percepit Bernardus, ni-
hilque moratus adversam valetudinem, hostes, antequam
opprimatur ipse, opprimere studuit. Milites igitur ad
pugnam instruit, Deum ante omnia in subsidium vocat,
supplice corde & ore precatus Psalm. 71. mum, ad præsen-
tem ejus temporis statum examussim accommodatum,
stupentibus omnibus, quotquot audiebant. Hinc equum
adscendit, alta ingemiscens voce: *Gott wird mich nicht
verlassen!* Cum equitum manu, qua castra nudari pote-
rant, progressus prope Thannam in loco dicto Ochsenfeld
Carolus 4. Oct. ad pugnam cogit. Vinarienses constanti
impetu in Lotharingicos immissi speciem magni agminis

præ-

præbuerunt; illi, cum vera explorare non possent, falsa per metum augurati fugam capeffunt, latebrasque in vicina sylva quærunt, sed non inveniunt. Multi cæsi, reliqui dispersi. Equites 200. & 400. pedites vivi tradebantur Bernhardo, cum Caroli agnato Duce Bassompierio, qui Colmariae custoditus inter cetera hæc ad hospitem suum faciebat verba: Es seyn drey Feldschlachten in einem Jahr zu gewinnen für einem Fürsten zuviel. Er wünsche Ihr. Fürstl. Gn. das Königreich Schweden und von daraus alle Jahr neue victorien gegen Moscan von Herßen; aber hier zu Lande plage Ihr. Fürstl. Gn. was dem Hauß Osterreich anhängig sey/viel zu hart. Post victoriam, utique & sanguine & labore suorum emtam, faucios deligari; fessos alterna requie vires reparare jussit Bernhardus.

§. 8. Gözius iterato felicius jactum iri aleam sperans, cum adjuncto socio Lambojo castra Bernhardina denuo 15. Oct. invadit subitoque turbat tumultu, obsessores aut ad obsidionem solvendam compulsurus, aut certe Brisaco auxilia & annonam subministraturus. Sed spes pascebat inanes. Bernhardus milites suos meminisse jubebat: *cum Gözio se secundo pugnare; ne meliores factos putarent fuga, cum in aciem secum tam tristem memoriam, cadum suarum, & tantum sanguinis priori prælio fusi ferrent;* itaque facile erigebat. Ipsi igitur armis arreptis hostium jam tum medio ponte, quo Rhenus jungebatur, potitorum conatus eludunt, atque ita infestant, ut cum aquila, eo die tentorium Bernhardi, bis commotis alis, transvolante, Friburgum peterent, relictis Ducibus legionariis duobus & quinque Capitaneis in manibus hostium vivis, mortuis 1000. Atque sic Bernhardus, fru-

Th. Europ. l. c.
p. 292.
Engels. p. 286.
290.

stra clavæ Herculis se opponente invidia fremituque
hostium, uno anno quater per obstantes catervas explicuit
sua victor arma, quem prosperū rerum successum summo
pietatis & gratæ mentis ardore prosecutus, literis Eccle-
sias Colmarienses hortabatur: *Deo gratias immortales*
agerent, horas precationum statas frequentarent, & cum
hic demum Rhodus hic saltus fore videatur, palmas, ceu
Moses, ad cælum tenderent, à Deo summo vires & victorias
exoraturi.

II. Classis exhibeat urbium expugnationes.

Chemnitz.

part. 1. l. 4.

c. 35.

Lung&v. l. c.

cap. 2.

§. 9. A. 31. in Palatinatu inferiori Manhemium,
cujus expugnatio Tillio antehac multo labore constiterat,
astu circumvenit. Cum intellexisset somniculose agi ex-
cubias, summo mane cum 300. veteranis fugam & metum
simulans, ad urbem istam perrexit, quærentibusque vigi-
libus: cuiusnam factionis esset? Cæsareæ respondit, à Sue-
cis pulsum cum suis obnixè rogare portas aperiant, & con-
tra persecutores tutum sibi receptum præbeant. Simpli-
ces intromissum hostem experti, imprudentiam luebant
partim vita, partim captivitate; ex qua, soluto lytro, di-
missus capitaneus Maravallus cum suis signiferis. A. 32. Sue-
viæ oppidum Fueffen obtinuit, in ea 300. cecidit. 1100. sup-
plices servavit suoque addidit exercitui, *gnarus & vincere*
& victis consulere. Landsbergenses clavibus portarum tra-
ditis læti adventantem accipiebant, excusantes deditio-
nem urbis Cæsareanis factam. Coburgensibus auxilio ad-
fuit & mature & feliciter. Post victoriam Lutzenensem fa-
cile erat urbibus amicis, Chemnitio, Zvickavia & Frei-
berga præsidia hostilia ejicere. Bambergæ inopinans op-
pri-

primebatur; securi & imparati defensores fuga elabeban-
 tur. Forchemium, de quibus tamen multi in via perierunt.
 A. 33. Höchstet, ut dederet ultro, sæpius monitus præfectus
 vim quam misericordiam experiri maluit; qua sua pervi-
 cacia sibi suspendium, urbi incendium, armatis omnibus
 mortem attraxit. In expugnata urbe Aichen aliquot tor-
 menta & multi modii frumenti accipiebantur; in Dachau
 300. currus apparatu bellico & comineatu graves, 9. tor-
 menta; 300. cædebantur, 600. capiebantur. Herriden &
 Ohrenbau etiam expugnabantur. Monachii, quod de-
 fensores destituerant, omnibusque bonis, ut nihil eorum
 hostes fruerentur, spoliaverant, veniam orantis misertus
 Bernhardus mitiorem eidem se præbuit hostem, quam a-
 mici fuerant. Landsbergam iterum occupatam durius
 adfligit, militum suorum direptioni exponit, arma geren-
 tes cunctos milites, cives, rusticos rure eo dilapsos, par-
 tim trucidat, 500. sibi addicit, turres murosque destruit;
 cuncta civitas poenæ aut prædæ fuit. Neoburgum petere
 cum nunciatus esset Bernhardus, præsidium Bavaricum
 antecapiebat fugam, parte pontis, trans Rhenum ædifica-
 ti, ad retinendum hostem dejecta; cives pacem flagitan-
 tes ægre exorabant, coacti pontem restruere, quem trans-
 gressus exercitus sine prælio & sanguine urbis Aichstat to-
 tiusque Episcopatus potiebatur. Paucis interjectis diebus
 arx quoque Aichstatensis, compulsis ad paciscendum, qui
 tutabantur, cum magna frumenti copia & 21. tormentis æ-
 neis impetrabatur, quamvis non absque omni incommo-
 do. Aliquot dictarum urbium cum paulo post extorsisset
 Werthius, denuo in suam potestatem redegit Bernhardus.
 Consilium item capiebat obsidendæ urbis munitissimæ
 Ratisbonæ, ad cuius rei emolumentum spectare ratus, si

Chemn. part.
2. l. 1. c. 26. p.
122. Theatr.
Eur. tom. 3. p.
63. Lung. c.
8. Engelf. p. 9.
Hos Autore a
cū radio de-
inceps repe-
tere super-
sedebo. B. L.
ipse quidvis
suo loco faci-
le repperire
poterit.

hostibus aditum obstrueret, arcem Hohenstauffen & oppidum Kählheim expugnat, regionem lustrat, omnia ad obsidionis necessitatem perquam enixe parat. Inde, *prouit omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet*, præfectum urbis per buccinatores ad deditorem sollicitare; cum vero negaret iste, & ad extremum usque halitum se pugnare paratum responderet, totum exercitum quindécim millium utrisque Danubii oris advehere, urgere urbem. Ita territus præfectus subito mutavit sententiam; certis conditionibus, ægre licet, quod durius propositas existimaret, quam aut ratio militaris, aut majestas Bavarica, aut sui ipsius honor admitteret, acceptis urbem tradidit; ipse Ingolstadtum concessit. Ingressus urbem Bernhardus eidem sua jura facta tecta servavit, militibus direptione & offensis severe interdixit, qua re civium amorem oppido sibi conciliabat. In templo cathedrali præsentem Bernhardum cum plerisque Ducibus & ceteris Officialibus à Concionatore bellico concio eucharistica ex Ps. 64. habita, Symbolum Apostolicum prælectum, cantatus hymnus: *Te Deum laudamus* &c. Episcopo & Clericis arresto devinctis, quod Bavarum suo ære 400. milites conduxerant, ad Bernhardinum exercitum reficiendum ingens pecuniæ summa imperabatur, atque illi quidem soli 40000. imperiales, quibus cum non esset solvendis, arcem suam Hochburg cedere coactus est. Tantam jacturam imo pectore coquentes Pontificii, insidias parabant & flammam; sed his præoccupatis omnes urbe excedere jubebantur præter Episcopum & paucos alios, obsidum locoretentos, usque dum Lutherani Ingolstadii aliisque in ditionis Bavaricæ oppidis captivitate solverentur. Hic loci etiam Locum tenenti cuidam, cujus vel fraude,

vel

vel timidine urbs Aichstat hostium facta erat, capitis poe-
na irrogabatur. *In aliis enim peccatis facile connivebat*
Bernhardus, perfidi autem & desertores delictorum veniam
nunquam consequerentur, sed statim capite ea luebant.
Idque usu salubre & misericordia melius apparuit. Inopina-
ta Ratisbonæ munitissimæ expugnatio aliis oppidis ingen-
tem incussit terrorem, ut partim ultro, partim haud per-
tinaces ad Bernhardum transfirent, ut Cham, Neustat,
Straubingen, Deckendorff, Filtzhoffen, Werden, Nap-
purg.

§. 10. A. 34. arx munitissima Donaustaufen expu-
gnata, quod Ratisbonæ non adeo oportuna erat, subfo-
diebatur & pulvere pyrio in aërem mittebatur. Weida
contra munimentis firmabatur. Præter plura à Ducibus
capta oppida vincebantur Kemnath, Aicha igne corrupta,
Freisinga direptionibus exposita, Mosbach & Landshutum
penitus conculcatum. A. 35. Gallasium, ut omitteret Mo-
guntiam, compulit Bernhardus; urbi vero fame afflictæ
annonam præbuit, & validius præsidium imposuit. Mense
Augusto oppida Bingen, Rüdesheim & Elfeld hostibus e-
ripuit. A. 36. non minus sociis in Alsatia urbibus, Hage-
noæ, Seletstadio, Benfeldæ, opem ferendo, quam hosti-
les vexando occupatus erat. Mense Jun. dura obsidione Ta-
bernas Alsatia cinxit; ejus tædio Præfectus Mühlheimius
certas condiciones pactus deditionem maturabat. Ingens
periculum in hoc labore Bernhardi impendebat; præter-
quam enim, quod manu vulnus accepit, duo globuli
plumbei ex adversis tormentis advolabant, quorum unus
12. passibus à Bernhardi tentorio binos posttravit equos, al-
ter tentorium, Ipso ibi cubante, infestavit. Blamontium
in Lotharingia acriter repugnans gladiis manibusque

hostilibus tandem cessit: præfectus vero, quod igne urbem corrumpere ausus erat, resti collū aptare coactus. Pariter Ramberville & Jonville non diu obsidionem tolerabant. A. 37. in Burgundia Gray Bernhardo accessit, itemq; castellum Baume, tam ampla refertum annona, ut frumentariæ domui, Mompeliardi extruendæ, suffecerit. Mohlberg, Endingen & Ettenheim multum itidem frumenti & dulce vinum suppeditabant. Marckelsheim victoris arbitrio se permittebat.

§. II. An. 38. Jan. Rheinfeldam corona X. legionum pedestrium, & IIX. equestrium circumdedit. Ejus urbis præfectus hostilibus impugnationibus milites suos impares minusq; instructos existimans, per tabellariū à Brisacensibus auxilia flagitare destinabat; sed iste interceptus ante portas suspendebatur. Nihilominus Brisacenses ultro aderant, obsessis pulverem tormentarium aliaque necessaria ad obsidionis patientiam suppeditaturi, minus tamen prospere. Profligatis Cæsarei exercitus ducibus, Savellio & Werthano, acrius incumbebatur obsessis, præfectusque ad deditiōem, pertinaciter primo negatam, cogeatur. In suam igitur manum hanc civitatem 12. Mart. acceptam vallis, præsidio & annona communivit. Porro arcem Röteln in Alsatia cum eximia & pecoris & frumenti copia, armata manu, Neoburgum & Friburgum pactis conventis sibi subjecit. Ad belli longius tracti emolumentum egregie pertinere ratus, si Brisacum nobilem Brisgovix civitatem, receptaculum copiis suis futuram, in potestatem rede gisset, eandem claudentem sibi portas aggreditur. Hinc impigre prudenterque suorum & hostium res pariter attendere, cognoscere quid boni utrisque aut contra esset; explorare confi-

consilia adversariorum, & insidias eorum advertere, nihil apud se remissum neque apud illos tutum pati. Vallo atque fossa moenia circumdare, ponte catenaque Rhenum jungere, praesidiarias ut & auxiliares ex Gallia copias in obsidionem jungere, comineatum & apparatus curare, hostibus aditum pracludere, prorsus intentus ne quid auxilii obsessis ferri posset. Cum Brisacenses aliquoties centenos calones, fruges consumere natos, urbe expellerent, eosdem rejicere. Suos hortari, ac spe praedae, gloriae & futurae quietis ad virtutem erigere, vi atque dolis dies noctesque tentare, instare portis, sternere caede viros & moenia cingere flammis. Cogitabat etiam, *non minus esse Imperatoris consilio superare, quam gladio,* ideoque multoties obsessos hortabatur, dederent urbem. Contra Brisacenses muros portasque strenue defensare, insultus praesenti animo exceptare, nec ullam deditiois significationem facere. Rheinachius praefectus, haud sane temporum homo, ultima pro fide experiri decreverat. Gözius, Savellius, Horstius, Carolus Lotharingus certatim, ut adfluctos adjuvarent, praesto erant; nec omni successu destituebantur. Gözius enim d. 19. Maj. sub praesidio sui equitatus 250. viros & 500. saccos farina repletos Brisacco immisit, cum paulo ante plures Vinariensium confecisset. Ast Bernhardus omnes difficultates, Deo fretus, *(nam consilio contra eas providere non poterat)* superavit, urbemque munitissimam d. 9. Dec. tandem expugnavit. Rheinachius enim, ubi intelligebat omnes suas fortunas in extremo sitas, hostem infestum, auxilii spem vanam, penuria rerum obsidionem trahi non posse, XVII. dedendae urbis conditiones offerebat. Sed responsum: *leges à victoribus dici, accipi à victis;* iisque reje-

rejectis aliæ XIV. remissæ, quibus nolens volens subscripsit
Rheinachius. Die dicto 9. Dec. post horam octavā matuti-
nam idem cum 400. validis, & 50. ægrotis sub 19. vexillis
Offenburgum abiit, acerbè reprehensus, quod Gallos ca-
ptos crudelius habuisset. Ipse vero multa causatus, hu-
militer sese gerebat, & Bernhardi ocreas osculabatur;
Bernhardus tamen tuendæ autoritatis ergo erectus equo
sedit. Cancellarius Brisacensis Vollmarus capitis damna-
tus, & causa sua & fortuna hortante, confitendo culpæ
suæ veniam petebat flexis genibus & protentis ad cælum
manibus. Quamvis vero Bernhardo causæ irarum non-
dum excidissent animo, essetque alta mente repostum ju-
diciū Paridis spretæque injuria dignitatis; satis tamen
habuit durioribus verbis eum castigasse. *Ita intimis pe-
toribus ejus clementia nec dolore, qui ex contumelia gra-
vissimus sentitur, revelli potuit.* Ceterum expugnatio hu-
jus urbis munitissimæ maximo labore, argento, san-
gvine constitit. Ferro magis an fame dominante
contigerit, incertum. Tanta penuria annonæ & tam
gravis inedia pressit urbem, ut Officiales panibus ex avena,
milites gregarii ex furfure & cortice quercino pistis ve-
scerentur; quin imo nec carnibus humanis, quas Rhei-
nachius Bernhardo sub portis monstravit, abstinerent; ca-
nes vero, feles, mures, coria & ejusmodi alia in deliciis
haberent. Centum homines durante obsidione come-
stos fama tulit. Simulac vero deditio facta fuit, Bern-
hardus fame semimortuos & tabescentes panibus & aliis
cibis abunde apportatis refecit, urbemque aliquot anno-
rum annona locupletavit. Ejus curam Erlachio impo-
suit, & viris vallisque firmissimam reddidit; multitudinem
suam

Brachelius
p. 272.

suam hinc inde collocavit, & crebris excursionibus ditavit.
30. Dec. castellum Landskron etiam occupavit, ibique
multum frumenti ceterique commeatus invenit.

§. 12. An. 39. mens. Jan. in Burgundia munitissi-
mi castelli Mortau, & 1500. frumenti culeorum, ibi serva-
torum, compos factus est; paulo post etiam Ivignon
compescuit. In obsidione Pontarlini tres dies hærebat.
Acriter obsistebant obsessi, & maxime ignibus propulsa-
bant obsessores, ut flamma etiam suburbium frumento
plenum corriperet, quam cito extinxere Vinarienses. 24.
mensis dicti die debilitato per frequentes insultus fervo-
re arma ponunt obsessi, & Bernhardo urbem relinquunt.
Hic lætus non solum victoria, sed etiam opima frumenti
& salis copia, ad tutelam urbis tres legiones assumit, &
primariam militum stationem ibidem collocat. Sed
mens. Jul. Galli feroces Pontarlinum diripuerunt, & igne
perdiderunt proprio ausu; quod scelus serio detestatus
Bernhardus, autores ejus requisivit, poena digna multa-
turus. Immerito igitur ruinam urbis Bernhardo fama
imputavit, *qua vix vero favet, pejus merenti melior, & pe-
jor bono.* Occupabantur etiam Noforet, Moutier, Or-
mans, & arx præstantissima Ioux, quam regionis amœni-
tate pellectus sedem sibi delegit Bernhardus.

Tertia classis reliqua facta re- ferat.

§. 13. Postquam Ducis munere fungebatur Bern-
hardus, ut Ducem & strenuum se præstaret, laboriosissi-
me enisus est. Primas hastas contra Tillii manus in Mar-
chia prope Werbenam jactabat, satis acriter & intrepide.
Inde in Hassiam Landgravio Wilhelmo auxilio adcurrit,
castel-

castella recuperat, & post victoriam Lipsiensis hostes ex
terra prius eiecit. Ex Hassia ad Regem Sueciae, citius
Herbipolim castrametatum, rediit, cum ipso Rhenum
versus movebat, & feliciter in Palatinatum praibat, in-
tentus ad transportandas trans Rhenum copias Suecicas,
qualis ea in rem navi. An. 32. transtulit exercitum
in Sueviam, in confinio comitatus Tirolensis, quamvis
exigua manu instructus, strenuissime & prospero rerum
successu pugnavit, quem captivitas Comitis ab Hohen-
embs cum maiore Ipsius militum parte honestavit. De-
in iussu Regis in castra prope Noribergam concedit, ubi
tanta virtute Caesareanos juxta Pegnesum fluvium in
monte, quem veterem vocant, valis munitos adortus,
ut equum amiserit. In Franconia cum 10000. militum
aliquantum tempus trahebat, speculaturus consilia hosti-
um; pontem Moeno imposuit, 40. catervas ab Isolano
ductas fudit. Sed mox ad Regem, festinantem in Misni-
am & Saxoniam Super. contra Wallensteinium, rediit. Post
pugnam Lutzenensem alteram Suecici exercitus partem,
ab Axelio Oxenstierna, supremo post mortem Regis belli
Directore, sibi commissam, in Franconiam & Norgovia-
am praeiit, valetudine Jenae & Vimariae reparata sub ini-
tium Anni 33. secutus. Primus ipsi conflictus erat cum
Werthio juxta Ahrenbau, quem vulneratum propulsa-
300. de copiis ipsius conficit, 100. capit. Hinc iunctus
Hornio in Bavariam perrexit; paulo post, ut Wallenstei-
nianos ab aditu Ratisbonae arceret, retroivit in Episcopa-
tum Aichstetensem & Palatinatum Sup. abhinc vero in
Sueviam. Aprili gravem spirabant seditionem superio-
res Officiales, face & tuba Joachimo Mitzlavio, homine
callido & loquaculo. Eam ut sopiret & in prima herba
suppri-

supprimeret, noctes atque dies cum Hornio laborabat. Majoremense Francofurtum ad Oxensternam & Federatorum Statuum Deputatos proficiscitur, Heidelbergae cum iisdem de alendo exercitu & stipendiis eidem solvendis consilium capit. Postquam ingentem auri summam impetrasset, cum Comite Brandensteinio, summo Suecorum rei pecuniaria Praefecto, circa finem Julii Donavvertham recurrit, spes militum, quorum 43000. erant, explet, delectum agit, & legiones instaurat. Interea Altringerus, summus Bavari Dux, magna mole exercitum paraverat, inque ejus commilitum Dux Feria ex Italia veniebat; cui cum 5000. ab Hornio occurrebatur. Cum reliqua exercitus parte Bernhardus Donavverthae substitit, Tupadelium cum 5000. equitibus dimachisve DN. Fratri Wilhelmo, Culmbaci agenti, ad Holecii incursiones in Francaniam prohibendas auxilio misit. Altringeri & Feriani copiae interea adunatae erant, ducunturque adversus hostes ad mensam jam debellatos, spe magnarum victoriarum, premiorum & gloriae; alacri tamen vultu & imperterrito animo exceptae. Bernhardus instructus 10000. fortibus viris & 30. tormentis, ad Ulmam sese conspiciendum praebebat, variis tentans adversarios conflictibus. Circa Memmingam adjuncti Hornius, Dux Wirtembergicus Julius Fridericus, & Christianus Birckenfeldensis; Balingae primaria statio constituta. Vix tamen semimilliaris intervallo invicem aberant hostiles exercitus, ad decretorium praelium utrinque parati, nisi Altringerus abnuisset, satius existimans saluum sine periculo abire, quam dubiae belliae spes omnes committere. Hornius cum Birckenfeldensi hostes Brisacum petentes a tergo premebat. Bernhardus vero brevi eximia belli instrumenta nactus, in Ba-

variā cursu directo, urbes afflixit, & seditiosos rusticos oppressit.

§. 14. An. 34. à Wallensteinio ex Bavaria in Bohemiam fines extrahebatur; cum vero iste à Butlero, Cordone & Leslao Tribunis Cæsareis Egræ trucidatus esset, in Franconiā & Palatinatum sup. discessit Bernhardus. Dum hæc aguntur, Bavari accepto respirandi tempore, ad belli necessitatem sese instruere, castella & urbes munitas recuperare; insuper numerosus Cæsaris excitus adventare, Ratisbonam acri obsidione premere. Bernhardus contra omnem eo curam operamque intendere, ut hostium vires & molitiones infringeret obsessamque urbem servaret; lustrare exercitum, & cum circiter 20000. esse comperisset, pleramque ejus partem juxta Kählheim trans Danubium positam adversariis ostendere. Tum ex adversis montibus acriter tormentis pugnatum, multique Vinariensium cum Duce Corvillio prostrati, quod damnum cæde 400. Croatarum & Ducis Hungarici compensarunt. Datis ita acceptisque invicem funeribus præsidarios milites urbi immisit, cum ceteris Noribergam recurrit Bernhardus; ubi Corvillii exequias, magnifice in suburbio Werth institutas sua præsentia una cum Marchione Onoldisbacensi Friderico decoravit. Mense Jul. circa Augustam Vindelicorum coeuntes Bernhardus & Hornius exercitum habebant 24000. virum, cujus virtute Ratisbonam liberare iterum tentaturi erant. In via, Landshuti, cum Altringero 15000. stipato conflictum subeunt, eoque dejecto copias hostiles in castra repellunt. Cum vero Ratisbonæ deditio nunciata esset, itinere versus Augustam retrofacto diviserunt copias, & Bernhardus Donavvertham profectus, Hornius Lands-

Landsbergam, ut Cardinalem Ferdinandum, Regis Hispaniarum fratrem exciperet; quod tamen consilium successu caruit. Ita hostes magis atque magis vires nutriebant, florenteque in expugnatione urbium ac omnibus negotiis fruebantur fortuna. Igitur Mense Aug. denuo suas contrahunt copias Bernhardus & Hornius, itemque in societatem adsciscunt Würtembergensem, Onoltzbacensem, Birckefeldensem, Durlacensem, & præsidia in castellis hinc inde disita. Rheingravius etiam vocabatur; sed hujus adventum vel tempus præpedivit, vel ipsi levius visum est, socios, quam Alsatiam milite vacuam relinquere. Conjunctæ copiae cum Ferdinando Rege Hungariæ, Ferdinando Cardinali, Gallasio, Werthano, Lotharingo, juxta Nordlingam committuntur, & gravi prælio superantur, quod supra pluribus verbis descripsi. Bernhardus, anxius in instaurando exercitu, dispalatos milites suos circa Hailbronniam & Francofurtum congregabat; Rheingravianas, & Domini fratris Wilhelmi cohortes, multis tormentis instructas, attrahebat, in Hassia vires resumebat. Ex Gallia quoque ingens exercitus viginti quatuor millium per Forcium auxilio mittebatur.

§. 15. Sub initium A. 35. cum 20000. prodibat in Wetteraviam contra Gallasium; cui cum nocere non posset, cito pedem retulit, multis itineris difficultate & frigore amissis. Circa Mart. Rheno transmissio, copias suas ibi explicat, Ipse Wormatiam ad Ostensternam & Federatos Status venit, à quibus honorifice acceptus; consilia & conventa per Consiliarium Landgravii Hassiæ Porschenium exposita; horreum militare, ut sine difficultate com-
meatus suppeteret, conditum, armilustrium habitum, sti-

pendia militibus soluta. Post cum Oxenstierna Legatum
& Duces Gallicos Benshemii invisit. Interim auxilia
Gallica relicto Bernhardo in Alsariam concesserant, Gal-
lasius contra quadraginta millia congregaverat, & vin-
cendi occasionem sibi datam ratus, Bernhardum numero
& robore inferiorem opprimere statuerat. Præsenti huic
periculo Bernardus feliciter sese eripuit, præcepto Me-
diomatricum itinere; ubi viribus Valettani auctus, ut ex-
ercitus ad 30000. numerum excresceret, cum ipso contra
Gallasium, circa Rhenum & Moenum harentem, conten-
dit, eumque, à quo antea propulsus erat, propellit. Prope
Hochhemium ad Moenum anceps certamen erat. Tan-
dem Bernardus & Valettanus reflexo cursu Moguntia
per pontem Rheni traducunt suas legiones, quas secuti
Cæsarei in valle Ingelhemiorum impetebant, affectis in-
fugam versis. M. Sept. d. ii. Adunati 9. pedestres, 13. eque-
stres Gallasii legiones in acie stare conspiciunt. Eas ten-
tatas locoque pulsas cædibus onerant, & 13. tormentis spo-
liant. Sed cum superveniret Gallasius cum reliquo suo
robore, tandem, pluribus acceptis, paucioribus illatis cæ-
dibus, & captis 2. Ducibus cum nonnullis Officialibus &
gregariis militibus, incensis item plerisque curribus, ut de
illis hostes præter incendii spectaculum nihil fruerentur,
ceteris, cum 10. tormentis, relictis, effuso & continuo per
34. horas cursu fugiunt in Lotharingiam, & circa Medio-
maticum confident. Prælii copiam tunc faciebant Ad-
unati; sed recusabat Gallasius. Post huius abitum ad-
versarios habebant Croatas & Polonos à Paulo Noskovs-
ky ex Silesia adductos, quos digne tractabant. Bernhar-
dus Mosellam trajiciens in Lutzenburgico Ducatu præ-
das agebat, septem legiones Cæsareo-Hispanicas non pro-

cul Theodonis villa dispersit. Contra cohors Vinarien-
sium à Lotharingicis superabatur. Gravis hic annus Bern-
hardo accidit ob pacificationem, quam Protestantes Im-
perii Ordines cum Imperatore Ferdinando II. Pragæ inie-
rant. Ipse nihilominus, quamvis desertus à plerisque So-
ciis, eandem cordate & constanter repudiavit; *servitu-
tem, non pacem esse ratus, quæ non omnibus conveniret, &
ab hoste ferretur.* Quamobrem ad Potentiss. Gallia Re-
gem conversus, cum eodem federe contracto, sumtus sibi
paciscitur ad tam diu sustentandum exercitum, donec,
communibus omnium suffragiis, honesta, æqua & con-
stans pax sanciretur. Rex eo federe, quamdiu bellum du-
ceretur, quotannis quatuor milliones francorum suppe-
ditare promisit; Bernhardus contra exercitum 6000. e-
quitum, 12000. peditum Germanorum coacturum se & ali-
turum, ut & tormenta paraturum, recepit.

§. 16. A. 36. Bernhardus ipse Lutetiam Parisiorum,
ut coram pacta cum Rege stabiliret, & consilia belli cape-
ret, profectus est. Cum illustri pompa illic excepto statim
ad Regem patebat aditus; ingens argenti summa impetra-
ta; quæ petebat, rata omnia; voti compos, donatusque
insigni gladio & baltheo, internitentibus adamantibus ex-
ornato, discessit. Quamdiu Lutetiæ degebat, singulis die-
bus 2000. floreni in ipsum impendisse Rex fertur; Gallia
Principes sua familiaritate & amicissimis colloquiis tem-
poris tædia discutiebant; Cardinalis Richelius frequens
aderat, abeunti amicitiam munere sex eximiorum equo-
rum clare testatus. Postquam Parisiis ad exercitum redi-
isset, cum Valettano Gallasii fortunam in Alsatia specta-
bat. Eo utrique progressi hostem laceflunt, in prælium
justum descendere parati. Is vero tergiversatus tandem
pleram-

pleramque exercitus sui partem ex Alsatiâ in Palatinatum
Rheni eduxit. Dum interea Condâus ex Burgundia Pari-
sios arcessitur à Rege, Bernhardus, munitis milite & fru-
mento Alsatiæ castellis, cum duodecim millibus in Lo-
tharingiam, & ulterius in Burgundiam, Condâi fortu-
nam persecuturus, intravit. Negotium facessabant rustici,
quorum audaciam, interfectis aliquot millibus, coërcuit.
Post, contractis undique Gallicorum auxiliorum reliqui-
is, Cæsareo-Hispanico-Lotharingicas manus, quæ circa
Mompeliardum sese explicaverant, petebat; mox Galla-
sium cum toto exercitu quadraginta millium adversum
habebat, edocuitque *spe & conatu deteriore sepe bella
sortiri eventum*. Etenim præter 1800. equites, qui capie-
bantur à Vinariensibus, magna exercitus Gallasiani pars
ferro, inopia comineatum, morbis attrita, simul & ar-
dentissimi Ducis consenuit impetus, ut re infecta, tadio
adversæ fortunæ, æger retulerit pedem. Vinarienses vero
levioris sui detrimenti facile obliviscebantur, larga hy-
berna adepti, nec Cæsareos vel in Lotharingia & Burgun-
dia, vel in Alsatia tutos esse passi.

§. 17. A. 37. mense Jan. Bernhardus circa Medio-
matricum ad facilius contundendas Savellii, Lotharingi
& Comitis S. Martini copias (7000. peditum, 4000. equi-
tum numerabantur) in Burgundia & vicinis terris reliquas,
cum Valettano suos milites junxit, quibus ut stipendia
merita erogare potuerit, Rex Galliarum grande argenti pon-
dus suppeditavit, in cuius congressum colloquiumque i-
terum venerat Lutetiæ, imperio interim Duci Oehmio
commissio. Valettanum ex Burgundia in Bataviam prope-
rare Rex iussit; Longovilliū vero Bernhardo comitem de-
dit. Horum uterque suas experiebatur vires. Bernhardus
post

post pugnam juxta Gray, 30. Junii non procul Vefontione
hostiles manus incurfavit, cataphractus & pedites multos,
quos Lotharingiae Dux custodiae corporis sui destinaverat,
prostravit. Dum haec aguntur, nuncius adfertur, per to-
tam Germaniam Caesareanos effusos esse, Banerum &
Hassum ad impetum eorum sustinendum non satis valia-
dos. Bernhardus in Burgundia & Lotharingia nihil a-
ctum existimans, si Germania hostibus praedae foret, sociis
opem ferre statuit. Viginti millia circiter militum tum
habebat; quibus convocatis, ad Rhenum tendit, Mompe-
liardi horreum militare com meatibus replet, prope Rhei-
nau Rheno pontem imponit, & 27. Jul. copias transferre
incipit. Jam Rheni transitus tenebatur, in Sueviam & Ba-
variam patebat via; quam ut praeccluderet Werthanus, su-
um agmen aliquot millium opponit, castris circa Schüt-
tern statutis. Vinarienses sua castra prope Wittenmeyer lo-
caverant, vallis fossisque munita. Varia fortuna utriusque
partis res gerebantur. Werthanus Ducem Rosam excubias
agentem incessit, & in fugam actum ad castra usque inse-
quitur. Sed cum victo rediret in praecordia virtus, & Bern-
hardus parata arma stringeret, praemium reportavit reci-
procam fugam, & multas suorum caedes. Cum Duce Noa,
ut hostes specularetur, emissio, facilius pugnavit, eaque for-
tuna elatus castra Vinariensia impetere ausus est; ferocius
tamen, quam felicius, nec parcius sanguine quam labore
impenso. Negligeat hanc jacturam Werthius, paulo post
in velitatione quadam Bernharde superior, quem multis
ipsum militibus interfectis in castra rejecit. Quia tamen
de suis etiam non paucos amisit, plures vulneratos redu-
xit, nec hac victoria gratis fruebatur. Novis ex Thuringia
& Hassia sub Isolano & Saliso accitis copiis prope Lauch-

um Rheni propugnaculum tentans, gravibus vulneribus depellebatur. Juxta Mahlbergam tormentis depugnabatur, donec utraque pars, inopia commeatuum & conflictuum vehementia lassâ, castra repetiit. Bernhardus partes transrhenanas dehinc tenebat; Cæsarei vero datam sibi occasionem rati, denuo invadunt munimenta ad Rheni pontem structa. Frustra tamen is labor fuit. Etenim cædibus 600. affecti, & vulneribus sauci, cum dedecore desisteabant; Ipse etiam Werthius in malâ vulnus accepit; Savellii equus prostratus. Bernhardus trecentos desiderabat, æquo animo, modo gravius periculum non impendisset. Cum enim Lotharingæ Dux, ægre ferens hanc vicem fociis reddi, ex Burgundia adventaret, ab hostibus includebatur. unde vires ipsius frequentibus insultibus debilitatæ; novumque huic accedebat malum, morbus & multorum militum defectio. Nihilominus Dei tutela, circumspectaque cura, in tanto discrimine servatus, ex Gallia octo millia per Truchsesium obtinebat, in fecundis Delspergensium vallibus hyberna capiebat, necessaria ad bellum cuncta parabat. Werthianus interim propugnaculum ad Rheni pontem denuo aggressus, feliciter superavit diruitque, cæsis, qui defensabant, mille Gallis.

§. 18. Ita Bernhardum ex Germania submotum gaudebant Cæsarei, non facile rediturum sperantes. *Sed qui nunc nihil timebant, post opprimebantur, & initium erat calamitatis securitas.* Postquam Bernhardus in pinguibus hybernis exercitum restituisset, A. 38. 18. Jan. sacris cærimoniis, ut eo tutius Martiis rebus se committeret, prius rite peractis, castra movet, & ad Rheinfeldam confidet; post sequentis diei quietem zomo dicti m. non procul Seckinga & Lauffenburgo exercitum 10. legiones pedestres, 8. e-

que-

questres complexum improvise Rhenum transportare incipit. Quam strenuum deinceps hoc anno se præstiterit, quantasque res patrauerit, supra memoravi. A. 39. compositis in Alsatia rebus, ad Burgundiam domandam cum exercitu & tormentis reverti statuit. Igitur Jan. mense per Helvetiorum fines viam sibi aperit, & inoffenso agmine progreditur. Cum Bruntrutum, haud procul Soloduro distans, attigisset, lustrat exercitum, equitibus argentum ad amictum & arma reparanda distribuit, Ducem Schmidbergerum cum 7. legionibus ad Thannæ obsidionem mittit, cum reliquo agmine ipse in Burgundiam penetrat. Longe lateque explicatae legiones, pulsas Hispanis, prædas agebant, & sat largis hybernis potiebantur. Mense Mart. Bernhardus valetudine erat minus prospera, imminerebatque anceps fides & venalis auro proditio; ad quam averrendam custodia validiore se tuebatur. Burgundiones, qui militarium morum impatientes coiverant, magno labore dispellebat. Inopem Alsatiam magna commeatum copia juvabat. Tum vero nunciabatur Bavarum novum conscripsisse exercitum, eiq; summum præfecisse Ducem Gothofredum Huy, Baronem de Gleen & Wachten-donck; eum, antequam præveniretur, ut præveniret Bernhardus, delectis itineris Sociis Duce Würtembergensi Friderico, Marchione Bado-Durlacensi Carolo Magno, & Rosa (quem multis stipatum militibus & tormentis ad Thannam obsidione fatigandam misit) in Alsatiam festinat, Brisaci 7. Apr. magna lætitia exceptus, sonantibus in ipsius honorem tormentis bellicis. Paschatos feria, quæ erat 14. Apr. sacra fruebatur synaxi; mox cum 800. equitibus & 400. dimachis, Lotharingicorum Philippiburgo, quo Ducem suum perduxerant, Bruxellas recurrentium.

agmen expectabat. Hoc emensus iter, 1870. dicti mensis
Brisfacci reportatam à Banero ad Chemnitzium victoriam
celebrabat. Tutus hætenus, imo invictus, ab externa vi
& hoste aperto, denuo insidiis petitur. Sicarii enim qua-
tuor & decem impetum Ejusdem & præcipuorum Ducum
occidendorum conceperant; quod scelus, cum unus de
conspiratis Friburgi deprehenderetur, detectum; nebulo
vero iste vivus in quatuor partes sectus. Postquam Alsatiæ
nonnihil prospexerat, Burgundiam repetivit, Pontarlini
armilustrium instituit, militibus mensuum stipendium
dedit. Inde vero Bavaro-Cæsarei, in Ducatu Württembergico
vires suas ostentantes, cito in Brisgaviam eum retraxerunt.
Tum Bernhardus sollicitus de comæatu & apparatu bel-
lico cogitabat, milites, quorum 4000. equites erant, 1000.
dimachæ, 7000. pedites, pugna aptabat, adhortationibus
firmabat, & trans Rhenum ducere destinabat; ubi vero in
medio victoriarum cursu humanis rebus ereptus est, reli-
ctis superstitionibus non modo, sed etiam immortalibus vi-
ctoriis ceterisque fortissimis factis, velut ex se natis, quæ
tam breviter nunc non retulissem, nisi multitudo urgisset.

CAPUT VI.

DE

Morte & Sepultura.

§. 1.

Questibus & planctibus, beatissimis Bernhardi mani-
bus parentare nec animus est, nec institutū meum
fert. Non defuere jam pridem huic labori sol-
lertissima Ingenia; nunc vero cicatricem istam refricare

non

non attinet; æterna etiam virtus Herculem fieri vetat.
 Historiam paucis referam. Cum Serenis. Bernhardus ^{Curric. Vitæ}
 cum Residente Mockelio ad munitionem Höningianam ^{Dan. Rücken-}
 profectus esset, negotia nonnulla expeditum, die quarto ^{rus in concio-}
 M. Julii An. 1639. primum ibi male habere coepit, subito ^{ne funebri}
 que æstu corripit. Febris fuerit, an venenum, incertum. ^{Brisaci habi-}
 Hoc Ipse suspicatus est. Nimirum *patet vel unius insidiis*
Dux, nec quicquam nefas est avaritia. Injustitiam vero
 Bernhardi insidiarum causam extitisse, injuria calumnia-
 tur Anonym. Epit. Rer. Germ. Autor. Repentina vale- ^{Autor Epit.}
 tudo ne mora invalesceret, confestim Neoburbum dedu- ^{Rer. Germ. p.}
 ctus Bernhardus in lectulo ad resumendas vires requievit, ^{216.}
 nemini aditus copia facta, seriisque rebus in aliud tem-
 pus rejectis. Medici bini in consilium adhibiti; quod o-
 pis, quod artis erat, admotum; nihil inexpertum omis-
 sum. Sed frustra. Graves morbi dolores erant; æquo
 nihilominus & constanti animo ferebat Bernhardus, non
 minus adversus mortem, quam hostem, invictus. Me-
 dicos percontabatur, qualis esset morbus, & num lethalis?
 Ipsi tum nihil certi pronunciari posse, sed unum &
 alterum diem expectari oportere aiebant. Amici mœ-
 sti circumstabant; ast Bernhardus non modo sine
 ullo tristioris mentis argumento fuit, sed illos etiam con-
 solatus est, & quibusdam dicentibus: *patria, qua mortuo*
ipso aliquanto deteriore conditione bella subitura esset, inter-
esse, uti salvus existeret, cordate respondit: *Ach was wolt*
ihr darvon sagen; Gott bedarff meiner nicht/er ist an mei-
ne Person nicht gebunden; Er hat und weiß noch wol Leute.

§. 2. Ingravescente indies morbo cum indubita-
 tam sentiret mortem, præcipue ad facilem ex hac mise-
 riarum valle egressum, & felicem in cœlestia gaudia in-

Theatr. Eu-
rop. Tom. IV.
p. 13.

gressum se aptabat; pauca de ducendo exercitu, tutan-
daque patria in extremo discrimine ordinare poterat.
Die octavo ante dicti Julii D. Rhölingerum arcesivit, qui
ultimam suam voluntatem utcumque in hora mortis con-
ceptam literis consignaret, & testamentum scriberet, cui
ipse Bernhardus post subscripsit, & sigillo suo confirma-
vit, unum atque alterum addere jubens. In hoc suo te-
stamento Erlachium, Nassovium, Rosam & Oehmium
successores imperii militaris nuncupavit, deficientibus
sed efficacibus verbis per Dei gloriam, Germaniæ liberta-
tem, orthodoxam doctrinam serio obtestatus: *dignos se
sui Ducis præberent successores, imperium amice absque amu-
latione exercerent, evellerent e pectoribus furori similes avaritia
& ambitionis impetus, tuerentur patriam, servarent
exercitum, nec prius arma ponerent, quam Germaniæ red-
dita sit libertas, & Protestantibus liberum religionis exerciti-
um confirmatum; sin hoc nequirent, sanguine eidem paren-
tare pulcrum ducerent.* Quatuor his supremis Ducibus
decies millenos thaleros, aliis Ducibus legionariis sexies
centenos, Concionatori suo bellico quater millenos, Se-
cretario aliquoties centenos legavit; reliquam pecu-
niam fidelibus ministris divisit. Scilicet, veluti sol jam-
jam occasurus etiamnum lucem suam in nostrum diffun-
dit hemisphærium: pariter Sereniss. Bernhardus in ul-
timovitiæ articulo liberalitatis suæ clarissimos radios spar-
sit, prorsus quasi indecens sit, in qua virtute totam trans-
egerit vitam, cum eadem non claudere.

Curric. Vitæ
Ejusd.
Theatr. Eu-
rop. l. c.

§. 3. Animæ meditans salutem & æternam beati-
tudinem, mane circa horam sextam ultimi sui diei con-
cionatorem bellicum Daniele Ruckerum ad se venire
jubet, ut absolutorias poenitenti imponeret manus, & sa-
cras

cras administraret epulas. Præsentem pie rogavit, non
intermissis Deum sollicitaret precibus pro Spiritus
Sancti gratia ad sinceram poenitentiam & fidem in sese
suscitandam. Tum tristi Ipsius menti obversari pecca-
torum deformitas, humanæ conditionis imbecillitas, le-
gis severitas, Dei vindicis gravitas, poenarum atrocitas.
Unicum erat remedium, serio peccata indolescere, fœ-
ditatem naturæ humanæ detestari, cordis pervicaciam,
lacrymis execrari, iram & vindictam judicis exhorresce-
re, gratiam Divinam anhelare, spem omnem in Christo
collocare. Hæc concepta ejus verba erant: Ich weiß
gewiß/daß ich durch niemand/niemand/niemand kan seelig
und von Sünden entlediget werden/als allein durch Chri-
stum und sein heilig Verdienst. Varia ex Scriptura sacra
petebat solatia; frequens Davidicum istud suspirium in
ore habebat: Herr/ gehe nicht ins Gericht mit deinem
Knecht/denn vor dir ist kein Lebendiger gerecht! Cum se-
cunda vice accederet Pastor, peccata aperte, sine fūco,
confessus est, cum perspicuo divinæ gratiæ & Spiritus san-
cti operationis indicio, inter cetera his adjectis verbis:
Ich traure nicht so sehr/daß ich mit meinen groben vielfäl-
tigen Sündē die Hölle un̄ ewig Verdammniß verdienet/und
deswegen mich Gott aus dem Buch des Lebens auslöschen
möchte; als daß ich meinen lieben/meinen frommen/mei-
nen gnädigen Gott so oft und vielmahl mit meinen Sün-
den erzörnet habe/der mir so viel gutes erzeiget und ersie-
sen hat. Remissionem ut sibi, morti vicino, absque am-
bage annuntiaret, solatium ex sacris literis suggereret, &
sacro reficeret cibo potuque, cunctantem monuit confes-
sionarium; ac porrectis sacrosanctis illis deliciis in lecto
erectus, brachiis extentis, quasi Christum apprehensurus,
infit:

infit: Nun will ich den wahren Leib und das Blut Christi
meines Erlösers zu Vergebung meiner Sünden / und
Bergetwässerung meiner Seelen Seeligkeit empfangen.
Pro tanto beneficio, tamque salubribus epulis debitas
Deo exsolvit gratias, ejusque juxta arbitrium beatum obi-
tium, ad quem christiane instructus erat, expectavit, ul-
timū valere & à se discedere jussis amicis: Ihr Brüder ge-
het hinaus / ihr machet mich sonst irre; ich habe genug mit
euch geredet / ich muß iezund mit Gott reden. Jam paulum
quiescere videbatur, sed spiritus interclusus arcte mea-
bat; igitur Concionator denuo, nomine Jesu auribus &
cordi Ipsius impresso, ut heroico & Christiano animo ex-
tremam superaret horam, hortabatur. Bernhardus id
se impavide facturum pollicitus, digito in pectus intento,
inquit: Ich verwundere mich / daß das Herz noch so frisch
ist / und zum Tode sich noch nicht schicken will. Hinc ad
Deum conversus: Vater / in deine Hände befehl ich mei-
nen Geist! Ach gehe nicht ins Gericht mit deinem Knecht!
Herr Jesu nim meinen Geist auff! ach Herr mach es
nicht lang! HERR gedencke meiner in deinem Reich!
Herr Jesu laß mich ein Glied an deinem Leibe bleiben!
Denique cruce sancta Ipse se signans, manibus clausis, pe-
dibus projectis, suprema voce: Jesu! medias inter cir-
cumstantium preces paulo post horam septimam matuti-
nam octavi supra dicti diei M. Jul. expiravit, & quam
prosperè acceperat, placide lucem reddidit, in coelestem
translatus gloriam. Annos triginta quatuor, menses
undecim & dies duos expleverat Bernhardus, cum vi-
tam finiret; fatali Heroibus tempore. Quippe & Sere-
niss. Dn. Frater Ejus Dn. Johannes Ernestus, Alexander
Magnus & plerique Aacidarum intra trigesimum ætatis
annum

Jus. l. 1. 2. 4. 15.

annum defuncti). Immatura mors ea fuit, si annos nume-
res; sin victorias, gloriam, munera Dei fortunæque bene
computes, diu vixit Bernhardus. Ceterum non modo
mortis suæ præfagum, sed & percupidum fuisse, constat.
Cum enim incredibilem successum homines admirantes
nihil non Ipsum efficere posse ducerent, Dei parum me-
mores; ægre id tulit Bernhardus, vix octo ante obitum
suum diebus graviter propterea coram Concionatore
Rückero conquestus: Man solte mir ein Exempel an
Ihr. Königl. Maj. in Schweden nehmen; so bald man
Gott vergessen/und allein auff dieselbige gesehen/hätte sie
Gott hinweg genommen; so und nicht anders werde es Ihm
gewißlich auch ergehen. Circa idem tempus audita militum
suorum ferocia, indignabundus in hæc erupit verba: Mich
verdreust länger zu leben/denn ich kan bey solchem gottlosen
Wesen mit gutem Gewissen nicht länger verbleiben.

*Rückert. con-
tione cit.*

§. 4. Ingens sollicitudo & planctus apud omnes
Orthodoxos, postquam fides mortis Bernhardi facta est.
Flentes indignabantur, in tanto impetu cursuque rerum,
omnis ætatis ac memoriæ clarissimum Heroem non in a-
cie, non ab hoste dejectum, sed vel fraude vel subito mor-
bo extinctum. Sereniss. DNNN. Fratres tam inopinato ca-
su attoniti, Aulis suis triste silentium, subditis luctum pu-
blicum edicebant. Amici & milites capite se destitutos
esse querebantur. Illum florem juventæ, illam vim ani-
mi, eundem Imperatorem & commilitonem divelli à se
& abripi dolebant. Dolore non nihil discusso iusta Duci
suo parare statuunt. Corpus exanime exenteratum, (quod
totum veneno infectum apparebat) inunctumque est; in-
de arcæ ferali inclusum, curru nigris pannis circumcincto,
quem sex equi, nigris itidem pannis velati, trahebant,

Th. Europ. l.c.

1870 Jul. Neoburgo Brisacum devehebatur, comitantibus Comite quodam Palatino Rheni, Erlachio, Nassovio, Mokelio, Oehmio, Mosero aliisque Ducibus, nec non omnibus Bernhardi satellitibus, lugubri habitu indutis. Brisaci tres legiones peditum cum cohorte equitum corporis Ejusdem, dum viveret, custode præstolabantur, & per urbem sequebantur. Die proximo capulus ab octo Capitaneis in templum Brisacensium cathedrale deportatus, & militaribus ac Christianis ritibus depositus est, concione funebri à Rückero ex 1. Maccab. 9. v. 21. habita.

Theatr. Europ. l. c. p. 15.

§. 5. Non diu post Potentiss. Galliarum Rex Ludovicus XIII. Legatos Brisacum solemniter misit, publicos sui doloris testes, sponsoresque fidei & auxilii ex Gallia deinceps sperandi. Circa finem Augusti Parisiis, Regii Palatii conclavibus undique nigro holoserico obductis, idem Rex ex singulari gratia cum Regina totoque Regio Comitatu Bernhardo parentalia magnifice celebravit.

§. 6. Sereniss. ac Celsiss. DN. Fratres DN. Wilhelmus DN. Albertus, & DN. Ernestus, Duces Saxoniae &c. tum superstites, quibus vivum Bernhardum in Aulis suis Ducalibus post diutinam absentiam adspicere fortuna denegaverat, mortui saltem corpus patriis sedibus repetere & in avitum conditorium quamprimum inferre satagebant: variis vero casibus intercedentibus, multos annos Brisaci mansit, donec demum anno seculi quinquagesimo quinto hodiernus Galliae Rex Ludovicus XIV. Ejusdem abducendi potestatem gratiosissime concederet. Igitur die 14to. Septembr. egregio Nobilium comitatu exportabatur Brisaco Bernardus; Regium præsidium ministrando suum faciebat officium; tormenta exonerabantur; omnes Civitates transvecto Strenuissimo Duci supremos, quos pote-

poterant, exhibebant honores; in omnibus fortalitiis tormenta resonabant. Ducale funus in arce Wartenburgensi, juxta Isennacum, primum deponebatur; dein 10mo Dec. qui erat Lunæ dies, Vinariæ excipitur. E vivis interim excesserat DN. Albertus; reliqui duo Sereniss. DNN. Fratres, DN. Wilhelmus beatiss. nunc memoriæ, & DN. Ernestus Dei T.O.M. gratia hucusque incolumis, exequias splendide apparaverant, nullis parcentes sumtibus, iisdemque destinaverant proximum Mercurii diem, 12mum Decembris, quo cum pomposa, ut vocant, processione, & multarum Illustrium ac Nobilium Personarum frequentia Bernhardus in templum oppidanum Vinariense delatus, & ad dextram aræ inter avitos cineres repositus est. Laudes Herois concione ex 2. ad Tim. 4. v. 7. & 8. iterum profecutus est Vir Pl. Rever. & Cl. Dn. Dan. Rückerus, Ejus olim Concionator & Consistorii bellici Præses. Oratione vero panegyrica in conclavi Arcis Ducalis majore ipsum celebravit Vir Magnif. & Nobiliss. D. D. Samuel à Gschäussen / p. m. tum Consiliarius Aulicus & Cancellarius Saxo-Vinariensis. Vale nunc, Heros Excellentissime, atq; etiam vale! molliter tui cineres quiescant! Anima in cœlis perpetua fruitur gloria; Fama sancta apud posteros perennat,

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

CAP. VII. & ultimum.

De

*Symbolo, Cognominibus, Tri-
umfis ac Tropæis Bernhar-
dinis.*

§. 1.

*Mobiliss. Dn.
Samuel à
Gechhausen
Orat. Fun.*

Solemne est, maxime Illustribus Personis, certis apo-
phthegmatib9 & symbolis uti, quibus vel certum ali-
quid perpetuo in memoriā sibi revocant, vel desideria
aut alia animi sensa exprimere assolent. Sereniss. Bern-
hardo hoc placuit, adversis istis, in quibus vivebat, tempo-
ribus apprime conveniens: **Si Deus pro nobis, quis
contranos?** Deum Heptabœum suum Clypeum esse
volebat, eo defensore se tutum contra omnem vim, sal-
vum contra quoscunque hostium insultus perstare posse
sperabat. Igitur ut hujus nunquam non memor & cer-
tus esset, monumentum apud sese voluit esse illud Apo-
stoli veriverbium.

§. 2. Nulla adeo barbara & ingrata fuerunt tem-
pora, quæ Viris Illustribus de sua virtute rebusque præ-
clare gestis non cognomenta dederint. Nec nostrum
tam injurium & fastidiosum in æstimandis suis bonis fuit
seculum, ut Bernhardum justis inornatum titulis & ello-
giis posteritati tradiderit. Virtus & excelsus Ejus animus
meruit, ut sapientum censorum quorumcunque judicio,
bonorum omnium consensu appellatus fuerit Bernhar-
dus Magnus, Bernhard der Grosse / Dextera

Manus

Manus Imperii, alter Achilles Germanicus, ^{Det. Sam. & Gechhausen. Orat. cit.}
Vinariensis καὶ ἐξοχήν, der von Weimmar /
der Herzog von Weimmar / itemque exercitus

etiamnum post mortem Ejus Exercitus Vinari-
ensis. Ita virtutes honore maclantur, & qui strenue
pugnant, coronari debent. Quod Romanis priscis co-
rona civica, quod obsidionalis; hoc Bernhardo tituli isti
honorifici, ex rebus fortiter gestis nati. Tales ge-
nerosus animus pluris facit, quin facere debet, quam
grande auri pondus aut quodvis aliud humanum bonum.

§. 3. Virtus Bernhardi ellogia & augustos titulos
consecuta fuit: Victorias triumphis & tropæis cele-
brari fas erat. Superatis juxta urbem Gray hostibus
Bernhardus Regi Galliae XVI. vexilla hostibus erepta os-
tendi curavit. Post victoriam Rheinfeldensem Lauf-
fenburgi solemniter supplicatum & tormenta bis explo-
sa. Parisiis etiam publica gratiarum actio in D. Virginis
æde peracta, 18. vexilla & 33. cohortium signa Regi oblata
ac singularibus ritibus consecrata sunt. Post Witten-
vveyherianam victoriam finitis eucharisticis sacris Duces
Bernhardo de felici rerum successu gratulabantur, fufas
hostium legiones representabant, cohortes & vexilla an-
te Ipsius tabernaculum statuebant, auro atque argento ar-
tificiose intertexta & coruscantia. Cum post difficillimam
obsidionem Brisacum tandem captum est, Bernhardus
splendidissimum exegit triumphum die 16to Dec. Ante
meridiem sacra eucharistica in Dei honorem frequenta-
bantur, ubi concio ex Psalmo 129. v. 4. recitata, & hymnus:
Te Deum laudamus! alta voce decantatus. Deinde lau-
tissimis epulis in arte praesentes amici excepti hilares sese

præbebant, sumtisque cyathis annos precabantur multos
Regi Galliaë, Reginaë Sueciaë, & recens nato Delphino. Post
meridiem circa horam tertiam omnia tormenta, quorum
135. in urbe repererant, explosa immensum tonabant; flo-
petorum sonitu tota urbs personabat. Nec solum Bris-
ci, sed aliis quoque locis lætitiæ signa audiebantur, Hage-
noæ, Benfeldæ, Seloftadii, Colmariaë. In æternam muni-
tissimæ urbis expugnataë memoriam Bernhardo sequens
chronologicum carmen compositum est:

**In VICto fortis CeCIDIt Brissels AChILLI,
JVnglt Vr & tanto Digna pVeLLa Viro.**

Alius ex voce Brisach Bernhardum Imperatorem Ro-
mano-Germanicum fore auguratus malam inibat gra-
tiam. Hos triumphos in terris egit; hæc vivo erecta
sunt tropæa. Tandem post mortem beatissimam insi-
gnia Vinariaë in templo oppidano super sepulcrum ipsius
suffixa sunt, cum lemmate: **Mea Deus Gloria.** Quod
nunc mundanis non solum, verum etiam spiritualibus
hostibus, invidia ac livore superior in coelis perpetuo tri-
umfet cum Deo sanctisque Angelis, supremam adeptus
gloriam. Arma fortissimi Ducis in armamentario Duca-
li ibidem abservantur.

Hæc sunt, quæ de Sereniss. ac Celsiss. Bernhardo, He-
roë memoriaë gloriosissimæ, sciscere potui. Ultimam nunc
huic labori impono manum. Te, Trinune Deus, calidissi-
mis veneror suspiriis, Sereniss. Familiam Saxonicam tua
benedictione coronas, tua tutela protegas, tua gratia sal-
vam & incolumem conserves! Prohibeas ab ipsa fune-
stem cupressum! fac floreat & vireat Ruta Saxonica! Cle-
mentissimi nostri Principes ac Domini diu vivant,
fero

tero in coelum abeant! Tam benigni Principes,
tanti Heroës Reipubl. bono renascantur! Te vero,
Benivole Lector, etiam atque etiam oro, meum conatum
ne male interpreteris, laboremve qualemcunque su-
gilles. Arduum est historias scribere. In re ardua lapso
quin facile veniam dederit æquus censor, non
dubito.

Magna Ducis Magni faciens
præconia, dignum
Hic curæ pretium sentiat inde
sua.

Rudolphus Wilhelmus Krauß/
Phil. & Med. D. P. P. h. t. Acad.
Rector.

Stamina BERNHARDI reparans
fatalia Magni
Linckio Iliadem suscitatur ecce!
novam.

Sic itaque Heroëm laudans lauda-
bitur ipse,

Et

Et Magnum celebrans præ-
mia magna feret.

Pereximio Dn. Magistro L. Mg.

ita gratulatur

Sebastianus **Riemann**/D.

P.P. & Superint.

Dum de BERNHARDO, quem Mars
cognomine MAGNUM

Proclamat, Linki, dextima verba facis:

Hicce precor placeat Phæbo conatus honestus,

Et placeat doctis, principibusque viris.

Grat. ergò adp.

Ernestus Fridericus **Schröter**/

D. & P.P.

Herculeo cordi perspecta Mathemata belli
O quantum faciunt Martis in orbe Vi-
rum!

Clariss. Dn. M. Præsidi, Amico & Synæco

suo suavisimo de tanto Principe

disputanti gratul.

Erhardus Weigelius, P.P.

F I N I S.

Linck, Johann Christian

Bernhardus Magnus

Jena 1672

4 Diss. 51#Beibd.50

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10639528-5

VD17 1:004142W